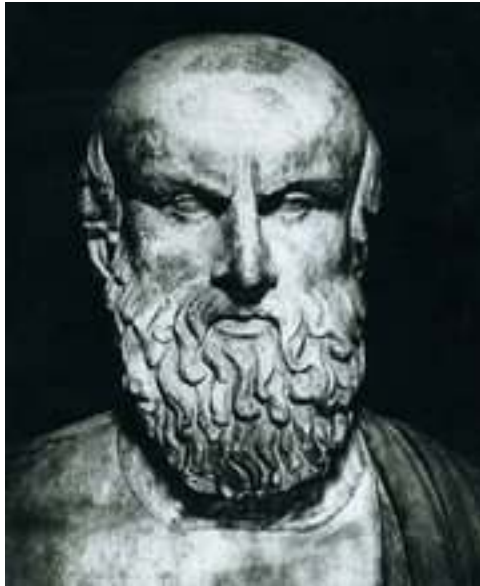

AISCHYLOS

AGAMEMNON

Copyright (C) 2006 Sjaak van Hal

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of hoe dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Pen en Penseel te Deventer. No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the publisher Pen en Penseel in Deventer.

www.penenpenseel.nl

www.penenpenseel.nl

ingeleid, becommentarieerd en vertaald door drs. J.H. van Hal

Inhoudsopgave	
Aischylos	4
De tragedie voor Aischylos	6
Aischylos' tragedie	8
Recht	12
De Agamemnon	13
Proloog	21
parodos	23
Eerste epeisodion	31
Eerste stasimon	19
Tweede epeisodion	40
Tweede stasimon	47
Derde epeisodion	51
Derde stasimon	59
Exodos	61
bibliografie	85

AISCHYLOS

Aischylos is circa 525 in Eleusis als zoon van de adellijke grootgrondbezitter Euphorion geboren. Athene bevond zich in de nadagen van de tirannie. In 510 werd de tiran uit Athene verdreven. De adellijke Kleisthenes kreeg de leiding van de demos en schiep door sociale en politieke hervormingen de voorwaarden, waaronder Athene zich tot een krachtige stabiele stadstaat zou ontwikkelen. Dit was het resultaat enerzijds van het feit, dat de wet voor allen gelijk was en anderzijds van het feit, dat mannen van adellijke geslachten, die zich reeds bewezen hadden, hun weten en kunnen in dienst van de staat bleven stellen.

De jonge democratie werd ten tijde van Aischylos'junge jeugd wel bedreigd door de Spartaanse koningen, die een aanval ondernamen op Athene, maar deze expeditie liep op niets uit door twisten onder de koningen. Ook had het nieuwe Athene te lijden van vijandigheden van de Boiotiërs en Chalkidiërs, zonder dat Athene definitieve schade opliep. De grootste bedreiging vormden natuurlijk de Perzen. In deze oorlogen ging het erom of het Griekse volk zijn krachten in volledige vrijheid ontwikkelen zou, of een satrapie van het Perzische rijk zou worden en zijn geestelijke vrijheid zou verliezen. Het feit dat Aischylos deel heeft genomen aan de slag bij Marathon, was de belangrijkste daad in zijn leven en van deze daad heeft hij ook gewild dat het nageslacht het wist, doordat hij in zijn epitaf in het Sicilische Gela, waar hij ongeveer 455 gestorven is, hiervan gesproken heeft. De marathonstrijders hebben tot in Aristophanes'tijd grote naam gehad om hun vrijheidsstrijd. Aischylos heeft niet alleen bij Marathon gestreden en daar zijn broer Kynegyros verloren maar ook bij Salamis.

De Perzische oorlogen leidden tot de Atheense macht: de Delisch-Attische Zeebond, een confederatie van Griekse zeestaten. Het lijkt geen twijfel, of Aischylos heeft actief deelgenomen aan de groei van de

stadstaat Athene.

Een andere belangrijke gebeurtenis op cultureel en intellectueel gebied in het leven van Aischylos moet zeker zijn tweevoudig bezoek aan Sicilië geweest zijn. Het Sicilië van de tyran Hieron (478-466), op wiens uitnodiging Aischylos het eiland bezocht heeft, was een vroegrijpe cultuur. Het was het voorbeeld van hoe het een generatie later in Athene zou zijn. Syrakuse was een buitengewone grote stadstaat. Er was reeds de botsing van het oude en het nieuwe. Tegenover de oude dodencultus, waarin natuurlijk Demeter en Persephone een belangrijke rol speelden, stonden nieuwe denkers als Xenophanes en Empedokles en de ontwikkeling van de retoriek, op welk gebied later in 427 Gorgias zo'n enorme indruk in Athene maakte. Dichters uit heel Griekenland, zoals Simonides, Bakchylides, Pindaros, Phrynichos en Aischylos, kwamen naar Sicilië. Aischylos'eerste bezoek aan Sicilië heeft plaats gehad ergens in de periode 472-67 na de opvoering van en zege met De Perzen en voor zijn zege met de Thebaanse tetralogie. Hij heeft dit bezoek gebracht op uitnodiging van Hieron, die graag voor dichters een *thaumatos pater* (bewonderde vader)¹ was. Tijdens dit eerste bezoek heeft Aischylos de Perzen in Syrakuse op aandringen van Hieron laten heropvoeren en heeft hij ter ere van de stichting van de stad Aitnai de tragedie Aitnaiai laten opvoeren. Het tweede bezoek heeft hij afgelegd na zijn zege met de Orestie in 458. Hij bleef toen circa twee jaar op Sicilië. Hij stierf 456/5 te Gela. De reden van dit bezoek is niet duidelijk. Immers, Hieron, de patroon van de dichters, was inmiddels al dood en er was geen heerser op Sicilië, die zich over dichters ontfermde. Integendeel, de steden op Sicilië waren intussen democratieën geworden. Waarschijnlijk ging hij terug, omdat hij gefascineerd was door hetgeen hij op zijn eerste reis gezien had. Het is moeilijk aantoonbaar, dat zijn verblijf te Sicilië ook invloed op zijn werk heeft gehad, afgezien van het feit dat hij onder directe invloed van zijn eerste reis de Aitnaiai heeft geproduceerd. Reeds Athenaios beweerde, dat er veel Siciliaanse woorden in het werk van Aischylos te vinden waren². In de moderne tijd is de mogelijkheid van het voorkomen van Siciliaanse woorden in het oeuvre van Aischylos aangetoond³. De vraag is echter interessant, of de invloed van zijn verblijf niet beperkt is gebleven tot het vocabulair, maar of het ook de

gedachten van de dichter heeft beïnvloed. Dit laatste zou niet ondenkbaar zijn, gezien het enorm verschil in geestelijk klimaat tussen Sicilië en Athene en gezien het feit dat de geestelijke voorsprong Aischylos niet heeft afgeschrikt maar hem er juist toe heeft gebracht een tweede bezoek aan het eiland te brengen. Er is een scherpe breuk te zien tussen zijn twee vroegste werken *De Perzen* en *De Zeven tegen Thebe* en de vijf daarop volgende tragedies, *De Smekelingen*, *De Orestie* en *De Prometheus*. In de eerste twee werken is er sprake van een eenvoudige en hechte kosmos, waarin zich het goddelijke tegen het menselijke verenigd heeft: als de mens maar iets afwijkt van het recht, dan verenigen zich hemelse en aardse machten om hem te straffen. In de latere werken is de menselijke en goddelijke kosmos verdeeld in vijandelijke kampen van het mannelijke en het vrouwelijke en in de tegenstellingen, die daarbij passen: licht - donker, hemel - aarde, nieuw - oud. Deze tegenstellingen kunnen bijna alleen maar het produkt zijn van het verlies van waarden en dit kan bijna alleen maar in het leven geroepen zijn in een samenleving die te snel gegroeid is en altijd in beweging is, zoals Syrakuse was. Verder zijn er sporen van West-Griekse filosofen in de latere werken aan te wijzen⁴.

DE TRAGEDIE VOOR AISCHYLOS

De tragedie is relatief laat ontstaan. Het is evenals de komedie een uitwas van de Dionysoscultus. Dionysos komt om het jaar en dwingt de mensen zich aan te sluiten bij zijn gevolg. Dit gebeurt, doordat zijn geest in hen plaats neemt. Zij worden zijn begeleiders door uit zichzelf te treden. Ze raken in extase. Het toneelmasker, dat in komedie en tragedie gebruikt wordt, geldt als symbool van deze metamorfose. Dionysos'komst wordt gevierd door een optocht en door een Dionysoschip in de processie mee te voeren. Verder werden de Dionysia gevierd door te vertellen, hoe eens de god in het land kwam en hoe een van de voorouders als martelaar van de nieuwe leer gestorven was. De oorsprong van de tragedie was de dithyrambe: een lied van koor en voorzanger, begeleid door opzweepende fluitmuziek, emoties die tot

extase leidden en vermomming der spelers door een masker. Deze oorspronkelijk landelijke dithyrambe is circa 600 v.Chr. door Arion in Korinthe tot kunst omgevormd. Arion gebruikte reeds niet meer alleen Dionysos als thema, maar ontleende zijn stof ook aan de heldensagen. De dithyrambe echter in oervorm hield zich alleen bezig met de Dionysoscultus. Hieraan kwam een eind, toen de dithyrambe met de heldensagen in contact kwam. De tyran van Sikoon, Kleisthenes⁵, ontnam de cultus van de mythische koning Adrastos, die te Sikoon begraven was, zijn tragische koren en overhandigde die aan de Dionysoscultus⁶. Het optreden van deze koren moet bestaan hebben uit een opkomstlied (parodos), standlied (stasimon) tussen koorleider en koor over wat Adrastos overkomen was en tenslotte een treurig afganglied (exodos).

Het woord "tragisch" (thrax = bok) doet vermoeden dat eens in de pre-litteraire periode de koorleden als bokken verkleed rondansten. Dit was zeker niet meer het geval bij de koren van de Adrastoscultus, omdat de Adrastosage⁷ daarvoor te serieus was. Wel mag je aannemen, dat de leden verkleed waren. Een andere poging de naam "tragedie" (tragoidia = bokkezing) te verklaren bestaat uit de theorie, dat het een cultusspel was, dat om het offer van een bok draaide. De definitieve versmelting van de Dionysoscultus en de heldensage en dus de geboorte van de tragedie kwam tot stand door Thespis uit Attische het dorpje Ikaria. Hij voerde zijn eerste tragedie op 534 te Athene. Thespis had daar een pre-tragedie aangetroffen: de kunstmatige Dorische dithyrambe van Arion met als inhoud steeds vaker heldensagen en een gemaskerd koor. Thespis voegde hieraan toe een hypokrites (spreker), een proloog en een grote rede (rhexis), die beiden in het Ionische gesproken waren. De oertragedie was geboren. De rhexis, door Thespis geïntroduceerd, heeft later in de tragedie geleid tot de zo kenmerkende bode-rol. Sterker nog, er moet voor de bode van Thespis in de pre-tragedie een bode-achtige rol geweest zijn, waardoor het epische thema in de dithyrambe is geïntroduceerd.

De grondvorm van de tragedie van Thespis zal als volgt geweest zijn:

1. proloog van een speler
2. parodos: het opkomstlied van het koor

3. stasimon: het lied van het koor, wanneer het is opgekomen
4. epeisodion (het nog bij het koor treden) van de bode:
 - kort bericht
 - emotionele reactie van het koor en korte antwoorden van de bode: een stichomythische kommos: het koor zingt en de bode spreekt een langer bericht, onderbroken door klachten van het koor.
 - exit bode
5. tweede stasimon met eventueel exodos
6. eventueel tweede epeisodion: de lijdende held trad zelf op met klachten en berichten
7. exodos.

In de tragedie van Thespis bestaat de handeling daaruit, dat een reeds gebeurde handeling, waarvoor het koor vreest, op het toneel steeds duidelijker wordt. De rol van de bode hierbij is het gevreesde, dat men vermoedt, om te zetten in kennis. In de latere klassieke tragedie echter voltrekt de handeling zich fase voor fase voor de ogen van het publiek.

De volgende tragici Choirilos, Phrynichos en Pratinas gingen op de door Thespis ingeslagen weg voort. Alleen probeerde Pratinas een Dionysische reformatie door na de drie tragedies een satyrspel te laten opvoeren.

Toch was nog niet de echte tragedie geschapen. Hiervoor is een tweede hypokrites (acteur) los van het koor noodzakelijk, door wiens optreden de handeling zich kon ontwikkelen. Zo werden immers meer rollen mogelijk.

AISCHYLOS' TRAGEDIE

Het invoeren van de tweede acteur staat op naam van Aischylos, zo'n 50 jaar na de uitvinding van de tragedie. Pas toen was het mogelijk een verhaal zich te laten ontwikkelen door middel van conflict en doel van

de karakters, te meer omdat één acteur meer karakters kon vertolken. Het Dionysische karakter nam steeds verder af. De rol van het koor (de zang) verminderde sterk en het belang van de rede nam toe. Later is er nog een derde acteur geïntroduceerd. De bewegelijke trochaïsche tetrameters werd vervangen door de serieuzere iambische trimeter. Hiermee was de tragedie geboren. Sophokles introduceerde de derde acteur en Aischylos nam dit over. Niet zeker is, of er ooit gebruik is gemaakt van een vierde.

Aischylos, de eerste grote tragicus, wijdde zich al vroeg aan de tragedie. In 499/6 deed hij al mee aan tragediewedstrijden en in 484 won hij voor het eerst de eerste prijs. Hij zou in totaal 13 keer winnen. Slechts zeven stukken zijn over. Deze stukken heeft de dichter geschreven in het late deel van zijn leven, tussen zijn 50e en 65e. In het tijdperk der Christenen waren nog 73 tot misschien wel 90 stukken over.

Aischylos was van zijn stukken tegelijk de schrijver, regisseur en acteur. Hij zorgde voor het toneel, de scene en kostuums. Hij schijnt bij de opvoering een voorliefde gehad te hebben voor het schitterende, indrukwekkende, spectaculaire. Om deze redenen staat hij lang stil bij de beschrijving van de slag bij Salamis in *De Perzen*, de wapens van de helden in *De Zeven tegen Thebe*, de val van Troje in *De Agamemnon*. Hierom ook laat hij zijn karakters soms lang indrukwekkend zwijgen.

KORTE INHOUDSOPGAVE VAN DE OVERGEBLEVEN STUKKEN:

DE HIKETIDEN (de Smekelingen):

De vijftig dochters van Danaos zijn vanuit Egypte naar Argos gevlucht en hebben hun heil in een tempel gezocht. Ze worden namelijk door hun 50 neven vervolgd, die het recht claimen hen te huwen. De hooghartige koning van Argos belooft hun bescherming. De neven krijgen een zware

les. Het recht heeft over geweld gezegevierd. De Hiketiden maakten deel uit van een trilogie. We weten niet veel van de twee stukken die het thema voortzetten. We weten wel van het vervolgstuk de Aigyptioi, dat het lot omsloeg. Argos wist niet zijn smekelingen te beschermen; de slechte neven huwden hun nichten. Van hen vermoordden 49 hun echtgenoot in de huwelijksnacht. Van het derde stuk, De Danaïden, weten we alleen, dat er iemand terecht stond en dat Aphrodite sprak ter ververdediging van Hypermnestra, omdat zij als enige van de Danaïden uit liefde haar man Lynkeus gered had, of ter aanklacht van Danaos, omdat 49

dochters van hem hun echtgenoot gedood hadden.

De Hiketiden is het vroegst bewaard gebleven stuk van Aischylos en ten hoogste slechts 10 jaar voor de Orestie geproduceerd.

DE PERSAI (de Perzen) is de enige historische tragedie, die is overgeleverd. Het is het oudste overgeleverde stuk van Aischylos. Hij heeft het in 472 laten opvoeren. Het speelt zich af aan het hof van Xerxes. Hijzelf is weg met een enorm leger naar Griekenland. Zijn moeder Atossa drukt haar bezorgdheid uit over het lot van Xerxes en het leger. Dan brengt een bode het bericht van de nederlaag van Xerxes. Uit zijn graf komt de geest van Dareios, Xerxes' vader. Dareios onthult de zin van wat gebeurd is: hybris, overmoed, heeft Xerxes ertoe gebracht zijn leger tegen Hellas te voeren; nooit meer mogen de Perzen wapens tegen het land verheffen, dat hun ontzegd is. Pas op het eind komt Xerxes zelf op het toneel.

PROMETHEUS DESMOOTES (Prometheus Geboeid) is een stuk uit een trilogie. Het verhaalt over de strijd van de weldoener der mensen, Prometheus, tegen de vijand van de mens, Zeus. Zeus had de mensen willen vernietigen, maar Prometheus had hen gered door het vuur uit de hemel te ontvreemden en het aan de mensen te geven. Hij wordt door Zeus gestraft, doordat hij aan de Kaukasus wordt vast geketend en 's nachts een adelaar, door Zeus gezonden, zijn lever wegvreet. Overdag groeit de lever weer aan. Tenslotte wordt hij door Herakles bevrijd.

HEPTA EPI THEBAS (De Zeven Tegen Thebe), de laatste van drie tragedies over de legende van Oidipous. Hiermee heeft Aischylos in 467 gezegevierd. De tetralogie bestond uit De Laios, De Oidipous en het overgebleven stuk De Zeven tegen Thebe en een satyrspel De Sphinx. In De Laios wordt de schuld duidelijk, waardoor het hele huis van Oidipous ten onder moet gaan. Apollo heeft Laios, koning van Thebe, drie keer gewaarschuwd geen kinderen te krijgen. Toch krijgt hij een zoon. Hij legt het kind met doorgesneden voetpezen te vondeling. Het wordt gered, naar de koning van Korinthe gebracht en krijgt van hem en diens vrouw vanwege de opgezwollen voetjes de naam Oidipous (gezwollen voet). Door Oidipous wordt Laios, zonder dat ze elkaar kennen gedood.

In De Oidipous wordt aan Oidipous onthuld, dat hij zijn eigen vader gedood heeft en inmiddels met zijn eigen moeder getrouwd is en vader van zijn eigen broers is. Na de moord op Laios is Oidipous niet meer naar Korinthe teruggekeerd. Hij had namelijk van Apollo het orakel gehad, dat hij zijn vader zou doden. Hij ging dus naar Thebe. Hij verloste de stad van een Sphinx, die het land teisterde. Zijn beloning was het huwelijk met de koningin, vrouw van de vermoorde Laios en dus zijn eigen moeder. Hoe het stuk precies afloopt weten we niet. Wel weten we, dat hij zijn zonen vervloekt: zij zouden zich de erfenis met het zwaard delen. Op grond van deze vloek zou je kunnen concluderen, dat Oidipous door zijn eigen zoons uit de stad verdreven is om de macht in handen te krijgen.

In De Zeven tegen Thebe is het konflikt tussen de beide broers al op zijn hoogtepunt. Thebe is omgeven door de zeven helden, Polyneikes en de 6 anderen. Thebe wordt door Eteokles verdedigd. Beide broers vallen door elkaars hand.

DE ORESTIE, waarover dadelijk meer, is de enige geheel overgeleverde trilogie uit de oudheid. Deze omvat de Agamemnon, de Choeforoi (de Plengofferbrengsters) en de Eumeniden (de Wraakgodinnen).

Verder resteren nog fragmenten.

Wat over is, is te weinig om een uitgebreide theorie over Aischylos'-tragedie te ontwikkelen. Gezegd kan wel worden dat al deze stukken een eenvoudig plot hebben. Alle hebben éénhandeling; er is één hoofdonderwerp tussen twee personen of partijen: de Danaïden tegen hun neven, Prometheus tegen Zeus, Eteokles tegen zijn broer Polyneikes, Agamemnon tegen Klytaimnestra en Aigisthos, Orestes en Elektra tegen dezelfde, Orestes en Apollo tegen de Erinyen. De handeling ontwikkelt zich rechtlijnig. Het gaat Aischylos, om wat er aan de hand is (= drama). Om de aandacht niet te veel hiervan af te leiden, wordt van de karakters niet te veel werk gemaakt. Het conflict gaat altijd tussen de twee partijen nooit speelt het zich af binnen één partij. De partijen kennen geen twijfel.

RECHT

De val van de tyrannie in 510 had niet alleen tot gevolg, dat Athene zich tot volledige democratie ontwikkelde, maar ook dat zich een nieuwe vraag voordeed: wat is recht? In een tyrannie is het machtwoord van de tyran recht en wet. Met het verdwijnen van de alleenheerser verdween ook deze rechtszekerheid. Maar ook in een democratie bestaat behoefte aan recht en wet.

Aischylos' antwoord op dit probleem duikt op uit de Agamemnon. De mens en god vallen onder de dwang van Dike (Recht/Vergelding), oftewel onrecht moet gestraft worden en wordt uiteindelijk ook gestraft. Als onrecht niet op deze wereld gewroken wordt, volgt bestraffing in de onderwereld en de zonde treft het nageslacht. Hierbij sluit Aischylos zich aan bij Solon, die een eeuw eerder leefde: het is Zeus' wil dat Recht alle handelingen van de mensen bestuurt; de overtreder wordt uiteindelijk gestraft. De rechtvaardigen worden uiteindelijk beloond met voorspoed en geluk. Er is geen misdaad zonder straf, geen straf zonder misdaad. Je begaat een misdaad als je de grens van wat een mens is toegestaan overschrijdt: als je van weelde tot luxe komt, of van trots naar arrogantie,

of van zelfvertrouwen tot ontkenning van het goddelijke. Door de bestraffing kom je tot inkeer: de straf is vernietiging. Ook al heb je zelf slechts ten gevolge van je vernietiging een kort moment van inzicht, de wereld zal er de grootste lering uit halen.

De straf is de uitvoering van Dike, waaraan je niet kunt ontkomen. Allen zijn aan Dike gehouden: de mens, Zeus en alle mindere goden en goddelijke machten. In de godenwereld is Zeus de coördinerende factor, die bepaalt of een goddelijke macht een mens bij het uitvoeren van de wraak, geëist door Dike, mag steunen. Zo laat Zeus Apollo Orestes steunen bij diens bestraffing van zijn moeder en Aigisthos, maar daarentegen geeft hij de Erinyen weer de bevoegdheid Orestes te straffen. Zeus zelf beval Agamemnon naar Troje te varen en Artemis hield een tijdlang het leger te Aulis tegen om Agamemnon bij voorbaat te laten boeten voor het vergieten van onschuldig bloed te Troje, doordat ze van hem verlangt dat hij zijn dochter Iphigeneia offert.

DE AGAMEMNON

DE VOORGESCHIEDENIS

Wil men de Agamemnon begrijpen, dan moet men de voorgeschiedenis kennen. De oervader van Agamemnon is Tantalos. Vanaf het begin is dit geslacht vervloekt, doordat Tantalos zich aan hoogmoed schuldig maakte. De straf waaraan niet ontkomen kan worden vanwege het Dike-principe treft hemzelf en zijn nageslacht.

Tantalos was de zoon van Zeus en koning in Klein-Azië. Als zoon van Zeus mocht hij deelnemen aan de maaltijden van de goden, maar Tantalos steelt op een keer ambrozijn en laat zijn vrienden de godendrank nuttigen. Ook de geheimen der goden vertelt hij door. Bovendien stelt hij de goden een keer op de proef, als zij bij hem komen

eten. Hij slacht zijn zoon Pelops en zet die voor aan de goden. De goden hebben het direct door. Alleen Demeter, die bedroefd is omdat haar dochter Persephone geschaakt is, eet van het vlees van Pelops, en wel zijn schouder. De goden brengen Pelops weer tot leven en vervangen de schouder door ivoor. Tantalos wordt gestraft. Eeuwig moet hij in een meer in de onderwereld dorst en honger lijden: boven zijn hoofd hangen takken met vruchten; als hij ze wil pakken wijken de vruchten; als hij zijn dorst wil lessen met het water van het meer, zakt het water.

Tantalos had twee kinderen: Niobe en Pelops. Beiden maken zich schuldig aan hybris: overmoed.

Niobe is getrouwd met de koning van Thebe, Amphion. Ze heeft van hem 7 dochters en 7 zonen. Wanneer op een dag de Thebaanse vrouwen Leto, moeder van Apollo en Artemis, willen vereren, verbiedt Niobe dat hun. Zij vindt, dat zij zelf eerder vereerd moeten worden, omdat ze zoveel kinderen heeft, terwijl Leto er maar twee heeft. Leto neemt om deze belediging wraak en vraagt haar kinderen de kinderen van Niobe te doden. Zij doden alle 14 tot op het laatste kind. Niobe zelf kwijnt weg en wordt een druipsteen.

Pelops is vanuit Klein-Azië vertrokken naar het eiland, dat zijn naam krijgt, de Peloponnesos. Hier wil hij Hippodameia, dochter van Oinomaos, koning van Pisa, huwen. Eerst moet hij echter Oinomaos verslaan in een wedloop met paard en wagen. Hij koopt Myrtilos, de stalknecht van de koning, om en laat de pinnen van de as van de wagen van de koning vervangen door pinnen van was. In de wedstrijd verongelukt de koning. Myrtilos, die de helft van het rijk van Pelops zou krijgen, wordt door Pelops in zee gegooid en verdrinkt. Alvorens te verdrinken vervloekt Myrtilos het geslacht van Pelops. Pelops krijgt drie zonen. Thyestes en Atreus vermoorden Pelops'lievelingszoon Chrysippos. Pelops vervloekt beide zonen en verdrijft ze uit het land. Beiden krijgen het recht van de macht van Argos. Atreus heeft eens Artemis beloofd haar het mooiste stuk vee te offeren. Wanneer in zijn kudde een gouden lam verschijnt, houdt hij het voor het symbool van de koninklijke macht. Thyestes echter verleidt Atreus'vrouw Airopé en met haar hulp rooft hij het lam en claimt het koningschap. De zoon echter keert uit protest tegen het onrecht zijn baan om en gaat onder in het

oosten. Atreus verdrijft zijn broer uit het land. Thyestes neemt Atreus'zootje Pleisthenes mee en voedt die als zijn eigen zoon op. Wanneer die volwassen is, zendt hij hem erop uit Atreus te doden. Atreus ontdekt de aanslag op tijd en ruimt Pleisthenes uit de weg. Te laat ontdekt hij, dat het zijn eigen zoon was. In schijn biedt Atreus Thyestes de hand ter verzoening en neemt Thyestes en diens kinderen in Argos op. Hij nodigt zijn broer uit voor een maal en zet Thyestes diens eigen kinderen voor. Na het maal overhandigt hij de hoofden, handen en voeten. Thyestes vervloekt zijn broer. Weer leeft Thyestes in ballingschap. Hij krijgt het orakel, dat een zoon die hij bij zijn eiegen dochter Pelopeia zou verwekken, hem zou wreken. Hij maakt Pelopeia zwanger. Zij trouwt met Atreus zonder dat hij weet, dat het Thyestes' dochter is en hij gaat er vanuit, dat de zoon die geboren wordt de zijne is. Wanneer de zoon Aigisthos volwassen is, zendt Atreus hem om Thyestes te doden. Vader en zoon herkennen elkaar op tijd en de rollen worden omgedraaid. Atreus wordt door Aigisthos gedood. Nu blijft de vijandschap over tussen de zonen van Atreus, Agamemnon en Menelaos, en Aigisthos. Aigisthos zet zijn vader Thyestes op de troon van Argos en Agamemnon vlucht met Menelaos naar Aitolië. Koning Tyndareos brengt hen met geweld terug. Agamemnon wordt koning van Mykene. Menelaos trouwt met Helena en Agamemnon met Klytaimnestra. Agamemnon en Klytaimnestra krijgen drie dochters Chrysothemis, Elektra en Iphigeneia en een zoon Orestes. Helena wordt echter ontvoerd en de Grieken rusten onder leiding van Agamemnon een expeditie uit. Wanneer de vloot verzameld is te Aulis en op het punt staat te vertrekken, ontbreekt gunstige wind. Artemis is kwaad op Agamemnon. Hij heeft een aan haar gewijd hert gedood. De ziener Kalchas verklaart, dat de godin zich alleen laat verzoenen, als Iphigeneia geofferd wordt. Aldus geschiedt en de vloot vaart uit. Na tien jaar wordt Troje ingenomen en keert Agamemnon met Cassandra, dochter van Priamus en zieneres, die door niemend geloofd wordt, terug naar Griekenland. Zijn vrouw Klytaimnestra heeft Agamemnon het offer van Iphigeneia nooit vergeven en heeft zich met Agamemnon's ervvijand Aigisthos verbonden om Agamemnon te doden bij diens thuiskomst. Op dit punt begint de tragedie van Aischylos.

De Agamemnon behandelt als thema's het verhaal van Atreus' huis, Iphigeneia, de Trojaanse oorlog, het verhaal van Cassandra en de dubbele moord, namelijk die op Agamemnon en Cassandra. Opvallend is, dat Aischylos die thema's, die het eerst in de tijd zijn, onbesproken laat tot het eind van het drama: Thyestes'overspel met de vrouw van zijn broer (1193 ff.), Atreus'wraak op Thyestes en de wraak van Thyestes'zoon op Atreus'zoon door overspel en moord. Dit alles wordt door Aigisthos pas in de laatste scène verteld. Het zou te ver gaan de rede van Aigisthos als tweede proloog te zien, omdat de trilogie niet eindigt met het opheffen van de vloek op het geslacht der Atriden maar wel met de vrede tussen de Erinyen en de Olympische goden en dit door tussenkomst van Athena en niet in Argos maar in Athene zelf, met de welvaart van Attica als belangrijk onderwerp.

De proloog van de Agamemnon functioneert niet alleen als expositie van de situatie maar ook geeft het de grondstemming van het stuk: vreugde over de val van Troje en de bedruktheid om wat komen gaat. De skene, het houten toneelhuis, stelt het paleis van koning Agamemnon in Mykenai voor. Op het dak ligt op bevel van Klytaimnestra, Agamemnon's vrouw, een wachter, die moet uitkijken naar een vuursignaal, dat van Troje van berg tot berg gaat en over de ondergang van Troje en de terugkeer van de koning vertelt. Wanneer de wachter het vuursignaal ziet, springt hij blij op, omdat hij zich verheugt over de terugkeer van de koning, maar tevens raakt hij bedrukt, omdat hij weet dat het niet pluis is in het paleis.

In de parodos komt een koor van Argivische oude mannen op het toneel. Het koor zal uiteindelijk ongeveer de helft van het stuk met lyriek beslaan. Het eerste koorlied van 200 versen valt in vier delen uiteen en legt de grondslag van het hele stuk:

- Agamemnon en Menelaos zijn door Zeus naar Troje gezonden als dienaren van Dike (Straf) om de misdaad van Paris te straffen.
- In het tweede deel wordt het omen verteld van de twee arenden

die zich te goed doen aan een zwangere haas. Dit geweld heeft de woede van Artemis veroorzaakt. Niet wordt ze kwaad, omdat de arenden die haas eten, maar omdat ze het ongebornen jong ook eten; dit staat als symbool voor de vernietiging zonder onderscheid van leven in de oorlog van Troje, die komen gaat. Dergelijke daden blijven niet zonder gevolgen. Het is niet zo, dat de goden (niet alleen Artemis) zich niet bekommeren om hen die bloed vergieten. Ook al had Zeus het plan van de Trojaanse oorlog opgevat om Menelaos te wreken, degene, die de oorlog voert, moet gestraft worden. De prijs die Agamemnon moet betalen is Iphigeneia⁸. Desondanks is Agamemnon niet van de oorlog af te houden: als zoveel onschuldig bloed vergoten moet worden om een onreine vrouw, laat hij dan als eerste het onschuldige bloed van zijn dochter vergieten. Uiteindelijk zal Agamemnon vernietigd worden, omdat hij gedaan heeft wat Zeus opdroeg, zoals Zeus het voorzag.

In het derde deel wordt Zeus aangeroepen als de triompherende god, die zijn vader Kronos uit de macht zette (Kronos had zijn vader Ouranos weer van de macht beroofd). Zeus is de god van een nieuwe wet: leren door lijden. Onder de heerschappij van Zeus leert men door harde ervaringen en wordt progressie mogelijk. Dit is een autonoom menselijk proces: de mens is verantwoordelijk voor zijn handelen. Als de handeling zowel mens als god wordt toegedicht, dan is de bedoeling daarvan het individuele te verheffen tot het universele. Zo worden begin en einde van de Trojaanse oorlog op rekening van Zeus en Agamemnon gebracht. Agamemnon ziet de oorlog ook als zijn verantwoordelijkheid en ziet Zeus als medeverantwoordelijk voor de overwinning op de Trojanen. Ondanks de autonomie van Zeus en Agamemnon moeten beiden wel buigen voor Ananke (Dwang). Hiermee wordt bedoeld de dwang van Dike (Recht). Zo kan Agamemnon niet onder de Trojaanse oorlog uit: deze is gerechtvaardigd omdat zo een onrecht wordt gewroken, nl. de roof van een vrouw en de schending van gastvrijheid. Ook Zeus ervaart de Ananke van Dike, want hij moet de vernietiger vernietigen: zoveel onschuldig bloed

heeft er gevloeid. Agamemnon had zijn ondergang kunnen voorkomen door dit onschuldige bloed van zijn dochter en van de Trojanen niet te vergieten, maar dan had hij de oorlog met Troje en de straf van Paris moeten opgeven en dat was in zijn ogen onmogelijk. In de Agamemnon (en ook in de Choephoroi) is geen oplossing mogelijk: het is een strijd van Dike tegen Dike⁹. Omdat er geen oplossing is en de karakters (Agamemnon en in de Choephoroi Klytaimnestra en Aigisthos) moeten hun weg volgen, die tot een onontkoombare verdoemenis leidt.

In het eerste epeisodion betreedt Klytaimnestra het toneel en legt het koor de betekenis van het vuursignaal uit.

Het koor uit in zijn lied geen jubel, maar laat zien dat de val van Troje de wil en onfeilbare straf van Zeus is. Op een strijd, waarin een volk moet lijden om een vrouw, ligt een vloek. De algemene gedachte schuld en boete vormt het thema. Schuld ligt bij de Atriden.

Het koorlied moet de tijd bestrijken, dat het leger nodig heeft om in Griekenland te landen.

De bode komt. Hij jubelt over de thuiskomst in het vaderland; hij vertelt van de inspanningen van de oorlog en van de terugreis: een storm heeft het grootste deel van de vloot vernietigd en heeft Menelaos van de koers afgedreven. Alleen Agamemnons schip is aangekomen. Hij is door een of andere god veilig thuis gebracht.

Weer verschijnt Klytaimnestra. Zij zal haar man, die ze haat en die ze met diens vijand Aigisthos bedrogen heeft, ontvangen met huichelachtige deemoed.

Het derde koorlied laat zien, dat de Trojanen medeschuldig zijn aan Paris' vergijp, doordat ze Helena welkom opnamen en stapt dan snel over naar het diepere thema: de goden brengen uit afgunst al te groot menselijk geluk ten val. Het ligt in het lot, dat schuld van generatie op generatie gaat.

Tot dit moment was er nauwelijks sprake van handeling. Deze komt nu op gang. Dan komt de thuishkomende Agamemnon op, begeleid door een jonge vrouw op zijn wagen. Hij is verbijsterd over hetgeen hij gedaan heeft: om een vrouw heeft hij een volk in de ondergang geleid. Huichelachtig nodigt Klytaimnestra Agamemnon uit over een purperen tapijt het paleis te betreden, zijn weg des doods. Door dit heilige voorwerp te betreden weet Agamemnon, dat hij de fthonos (verontwaardiging) van de goden riskeert. Agamemnon gebiedt Klytaimnestra de jonge vrouw vriendelijk te onthalen. Deze jonge vrouw is de laatste fout van Agamemnon.

In het vierde koorlied uit het koor zijn zorgen: de koning is veilig thuis, maar het kan niet blij zijn; bloed roept om bloed.

Klytaimnestra komt nog een keer uit het huis. Nu pas wordt aandacht gegeven aan de jonge vrouw: het is Cassandra, Priamos' dochter en nooit geloofde zieneres van Apollo. Ook zij moet sterven en derhalve nodigt Klytaimnestra haar uit in het paleis te komen en deel te nemen aan het offer. Cassandra zwijgt. Nog maar net is Klytaimnestra in het paleis verdwenen, of Cassandra schreeuwt op tegen Apollo, haar vernietiger: Apollo straft haar, omdat zij wel de gave van het zien van hem heeft geaccepteerd, maar niet zijn minnares is geworden. Hij heeft haar naar dit bezoedelde huis gebracht. Apollo laat Cassandra het verschrikkelijke verleden van het huis zien. Zij rukt de sluier van het verleden van het huis weg; het is een slachthuis; binnen zal Agamemnon gedood worden en er is ook geen ontkomen voor Cassandra. In volle wetenschap van wat komen gaat betreedt Cassandra het paleis.

De tweevoudige moord is gebeurd. Agamemnons doodskreten zijn gehoord. Het koor weet niet hoe het moet handelen.

De brede paleisdeur gaat open en we zien hoe Klytaimnestra met bloederige bijl bij beide lijken staat. Misschien is zij op een ekkyklema, een podium op wielen, naar buiten gerold, maar het is onzeker of zo'n ekkyklema in die tijd al bestond. Klytaimnestra rechtvaardigt haar daad

en noemt het later het werk van de Daemon van de familie. Pas nu horen we van de vloek, de daemon, van de Atriden: het is de bloederige wraak voor onrecht. Klytaimnestra krijgt meer en meer de rol van verdoemde misdadigster, die onder de wet van Dike (Recht oftewel Vergelding) valt. Zij hoopt tevergeefs, dat in haar geval deze wet niet geldt. Zij valt ook onder de wet van Hybris (Overmoed): de ene gewelddaad ontmoet de andere. De trotse en triomferende koningin is in de plaats van de trotse en triomferende koning gekomen.

De opkomst en rede van Aigisthos moet niet als antiklimax maar als klimax beschouwd worden. De klimax bestaat enerzijds hierin, dat zo'n weerzinwekkend, laf figuur als Aigisthos evenals Agamemnon en de goden wraak genomen heeft voor het onrecht op zijn vader Thyestes, wiens kinderen door Agamemnon's vader Atreus gedood en als eten waren opgediend, anderzijds daarin, dat de hele serie van wraak niet uitloopt op chaos: dat betekent het thema Tyrannie, dat hier begint en in de Choeforoi wordt voortgezet. Dat de wettelijke heerser Agamemnon door een usurpator van de troon wordt gezet en gedood wordt, gebruikt Aischylos als symbool van politieke, sociale en morele chaos. Niet is Agamemnon door boze burgers gestraft vanwege het vergieten van burgerbloed in de oorlog van Troje, maar de wraak is voltrokken door door zijn eigen vrouw wegens het vergieten van het onschuldige bloed van hun dochter Iphigeneia in Aulis en door haar minnaar, die een eerdere misdaad in het huis wraakte. Zo is Argos in de handen gekomen van iemand, die de macht niet zoals Agamemnon van Zeus, maar onwettig heeft gekregen.

PROLOOG

Het is een novembernacht in het jaar van de val van Troje. Op het dak van het paleis van de Atriden ligt een wachter, die uitkijkt in de nacht. Het publiek herkent terstond in hem de man die Aigisthos daar geposteed heeft om de komst van Agamemnon te berichten¹⁰. Hier blijkt hij echter al snel een trouw dienaar van Agamemnon en niet zoals in de Odyssee een gehuurde spion.

Wachter

- De goden vraag ik mij van dit werk te bevrijden,
 een heel jaar durende nachtwake, die ik liggend doorbreng
 op het dak van de Atriden, op mijn ellebogen als een hond
 en zo ken ik exact de verzameling sterren in de nacht¹¹
5. en de schitterende heersers, die de mensen¹²
 winter en zomer brengen, sterren, die in de hemel opvallen,
 herken ik, wanneer ze ondergaan en bij hun opkomst.
 En dus wacht ik nu wakend op een fakkelsignaal,
 die een vuurstraal brengt vanuit Troje als boodschap en tijding
10. van Troje's inname. Want zo beveelt het mannelijk-beraden hart
 van een vrouw, die naar dit bericht uitkijkt¹³.
 Maar wanneer ik op mijn bed lig, dat mij geen rust schenkt
 en dat bedauwd is en niet door dromen bezocht wordt -
 Want angst in plaats van slaap staat naast mijn bed,
15. zodat ik mijn ogen niet stevig sluit door slaap -
 wanneer ik zin heb te zingen of te neuriën,
 terwijl ik zo een middel bereid, dat slaap bezweert,
 dan beweën ik van dit huis het ongeluk met zuchten,
 omdat het niet zoals voorheen zeer goed bestuurd wordt.

De wachter meent het vuurteken te zien.

20. Moge ik nu onder gunstig gesternte van mijn taak bevrijd worden, doordat een vuursignaal met blijde tijding in de nacht verschijnt. O welkom vuurteken in de nacht¹⁴, dat het licht van de dag toont en tot het opstellen leidt van vele reidansen in Argos wegens dit geluk.
25. Hoera, hoera.
Met deze kreet deel ik helder aan Agamemnon's vrouw mee, dat ze snel uit bed moet verrijzen en voor het huis een vreugdekreet moet laten horen wegens dit vuursignaal, aangezien Troje's stad genomen is,
30. zoals dit teken met zijn geschitter bericht.
Ikzelf zal de inleidende dans uitvoeren. Want mijn meester heeft een gelukkige worp gehad en ik zal de stenen verzetten, omdat het vuursignaal drie keer zes voor mij geworpen heeft¹⁵. Ik hoop, wanneer de heer des huizes gekomen is,
35. zijn dierbare hand met mijn hand hier te drukken.
Voor de rest zwijg ik: een grote os staat op mijn tong¹⁶.
Als het huis zelf een stem zou krijgen, zou dat 't het duidelijkst kunnen zeggen. Want graag vertel ik het mensen, die het weten en voor wie niet op de hoogte is, vergeet ik het bewust.

PARODOS

Het koor komt op en bestaat uit achtenswaardige door de jaren gebogen grijsaards.

- 40 Het is nu tien jaar geleden, dat Priamus'
grote vijanden,
de heren Menelaos en Agamemnon,
het hecht verbonden duo der Atriden,
door Zeus bekleed met de eer van twee tronen en
koningschappen,
45. de duizendschepige expeditie der Argivers
vanaf dit land
zee hebben laten kiezen, een militaire hulp,
terwijl ze luid van harte de krijgskreet aanhieven,
als lammergieren¹⁷, die in verdriet
50. ver van hun verblijf geleden om hun kinderen
zeer hoog boven hun bed¹⁸ cirkelen
wiekend op de spanen hunner vleugels,
omdat ze hun jongen kwijt zijn,
waarom ze zich aftobden in het bewaken van hun nest.
55. En in de hoogte hoort een god, hetzij Apollo,
hetzij Pan, hetzij Zeus¹⁹, de door de vogels geuite,
schril geroepen jammerklacht van deze vreemdelingen²⁰
en stuurt de overtreders
Erinyen om hen na de zonde te straffen.
60. Evenzo stuurt Zeus, die sterker is en de gastvrijheid
beschermt,
Atreus'kinderen op Alexandros af
wegens een vrouw rijk aan mannen²¹

- om vele ledenverzwarende worstelingen
 evenzeer Grieken en Trojanen te bezorgen,
 65. wanneer de knieën zich schrap zetten in het stof
 en speren verbrijzeld worden in het voorbereidend offer²².
 Het is, zoals het nu is en wordt vervuld,
 zoals het beschoren is²³. Niemand
 zal door brandoffers te brengen of te plengen
 70. van onverbrande offers²⁴
 de hevige woedge voelens van de goden bedaren.
 Ongeëerd, zonder door ons oude vlees
 aan de toenmalige hulp deel genomen te hebben
 wachten wij, terwijl wij de kracht van kinderen
 75. op onze stok uitoefenen.
 Want het jeugdig merg lijkt, wanneer het omhoogschiet
 in de borst²⁵, op dat van grijsaards,
- maar bij hen is Ares niet op zijn plaats:
 het overoude gaat, wanneer het loof reeds
 80. verwelkt, drievoetige wegen²⁶
 en geen droom zwerft dapperder
 dan die van een kind.

Klytaimnestra heeft vanaf het begin van stuk op de achtergrond gestaan, terwijl ze met offers bezig is.

- U, Tyndareos' dochter,
 koningin Klytaimnestra,
 85. wat is er? Wat voor nieuws? Wat hebt u gehoord?
 Aan welke tijding geeft u gehoor,
 zodat u rondgezonden offers offert.
 Van alle goden die de stad besturen,
 de hemelse en onderaardse goden,
 90. die bij de deur en op de markt²⁷,
 branden de altaren met geschenken.
 Overal worden fakkels opgehouden

- tot in de hemel reikend,
 betoverd door zachte, eerlijke vertroostingen
 95. van heilige olie
 uit het binnenste van het paleis gehaald.
 Koningin, zeg daarvan, wat en mogelijk
 en geoorloofd is te zeggen en willig het in
 en wees een geneesvrouw van deze zorg,
 100. die zich nu soms als kwellend openbaart
 dan weer op grond van de offers, die u toont,
 als hoop een onverzadelijke gedachte afweert
 <en een hartverterend verdriet in mijn binnenste.>
- str.a. Ik heb de macht het gunstig voorteken van het commando
 105 over volwassen mannen tijdens de expeditie te
 verkondigen²⁸.
 Want nog blaast van godswege op mij de Overredingskracht
 en is mijn leeftijd geschikt dappere daden te bezingen,
 hoe het tweetronig commando van de Grieken,
 110 het eendrachtig opperbevel van de Griekse jeugd,
 gezonden werd met wrekende lans en hand
 door een onstuimige vogel naar het Trojaanse land,
 de koning der vogels verschenen aan de koningen der
 schepen
 115 de donkere adelaar en die welke van achteren wit is²⁹,
 verschenen dichtbij mijn huis aan de kant van de hand,
 die de lans zwaait³⁰, op een uitstekende zetel,
 beiden zich voedend met een moer, hoogzwanger van een
 vrucht,
 120 na haar afgehouden te hebben van haar laatste ren³¹.
 Zeg wee, wee. Het goede moet winnen.
- ant.a. Toen de trouwe legerziener³² dat gezien had, begreep hij,
 dat de haaseters, geleiders van de machthebbers,

de twee in karakter verschillende³³, strijdvaardige Atriden waren

- 125 en als volgt sprak hij, de tekens verklarend:
 "Mettertijd neemt deze expeditie Priamus's stad³⁴.
 De dood zal al de kuddes van de citadel,
 overhandigd, overvloedig bezit van het volk,
 130 gewelddadig doden.
 Laat slechts geen afgunst van de goden
 het grote bit van Troje verduisteren,
 dat van te voren gesmeed is en tot leger geworden.
 Want uit medelijden is de heilige Artemis vijandig
 135 jegens de gevleugelde honden van haar vader³⁵,
 omdat zij een ongelukkige moeder met jong en al verscheuren.
 Zij haat de maaltijd van de adelaars."³⁶
 Zeg wee, wee. Het goede moet overwinnen.

- epode De schone godin Artemis, zo genadig
 jegens de onaanraakbare jongen van verscheurende leeuwen
 en aangenaam voor de nog zogende jongen
 van alle op het land levende dieren,
 vraagt Zeus te vervullen wat hierdoor voorspeld is,
 145 gunstige en onheilspellende tekenen.
 Ik roep de met iè-aangeropen Paiaan aan³⁷,
 opdat zij niet langdurig ongunstig weer de Grieken bezorgt,
 waardoor de schepen door tegenwind worden
 tegengehouden,
 150 omdat zij een tweede offer verlangt³⁸, dat niet begeleid wordt
 door fluit en feestmaal, oorzaak van verwantenruzies,
 zonder respect voor mensen. Want er blijft
 een verschrikkelijke, listige huishoudster, die weer zal
 oprijzen ³⁹,
 155 de niet vergetende, kinderwrekende Wrok.
 Zulk noodlot samen met grote voorspoed
 verkondige Kalchas luid voor het koninklijke huis wegens

de vogels, die de expeditie betroffen.
 Zeg daarmee overeenstemmend
 wee, wee. Het goede moet overwinnen.

str.b. Zeus, wie hij toch is, .. als hij zo aangeroepen
 161 wil worden,
 dan spreek ik hem zo aan.
 Ik kan niets met hem vergelijken,
 wanneer ik al het andere dan Zeus
 165 overweeg, als het werkelijk nodig is
 de ijdele last van zorg van me af te gooien.

ant.b. Van het vroegere bestaan van Ouranos,
 die voorheen groot was⁴⁰ en vol van alles bestrijdende
 170 onverschrokkenheid, zal zelfs niet gesproken worden.
 Kronos, die daarna was⁴¹,
 is heengegaan na zijn overwinnaar gevonden te hebben.
 Wie van harte voor Zeus een overwinningslied zingt,
 175 zal in ieder opzicht verstand verkrijgen.

str.c. Want hij heeft de mensen de weg gewezen naar inzicht;
 hij heeft ingesteld, dat leren door leed
 wet is.
 In de slaap druppelt voor het venster van hun hart
 180 het tobben, dat leed in herinnering roept.
 Ook als men niet wil, komt bezonnenheid;
 want van de goden, die op de eerwaardige stuurmansbank
 zitten,
 is, dunkt me, de gunst gewelddadig.

- ant.c. Zo ook toentertijd de oudste aanvoerder⁴²
 185 der Griekse schepen,
 geen ziener lakend⁴³,
 meewaaiend met de gebeurtenissen die hem troffen,
 toen door het ongunstig vaarweer, dat de voorraadvaten
 leegt,
 het Griekse volk bezwaard werd,
 190 liggend tegenover Chalkis,
 waar Aulis ligt, bespoeld door eb en vloed⁴⁴.
- str.d. Winden, die van de Strymon kwamen⁴⁵,
 die een rampzalig oponthoud en een honger veroorzaakten,
 die de ankerplaats ellendig maakten en de mannen
 195 lieten zwerven⁴⁶, schepen en touwen niet ontzagen
 en de ligtijd verdubbelden,
 kaarden door het verwijl de bloem der Grieken.
 Toen dan verkondigde de ziener
 een overigens nog zwaarder middel
 200 voor de leiders dan de bittere storm,
 zich op Artemis beroepend,
 zodat de Atriden
 met hun scepter op de grond sloegen
 en hun tranen niet bedwongen.
- ant.d. De oudste heer zei het volgende, zijn stem verheffend:
 "Het betekent een zwaar lot niet te gehoorzamen,
 maar ook als ik
 mijn kind zal doden, 't pronkstuk van mijn huis,
 terwijl ik met de stromen bloed van de geofferde maagd
 210 de vaderlijke handen bevlek
 dichtbij het altaar. Wat is er zonder dit kwaad?

- Hoe kan ik de schepen in de steek laten?
 Want dan verlies ik mijn bondgenootschap.
 Immers, zij hebben het recht in verbolgen drift⁴⁷
 215 het offer van het bloed van het meisje te verlangen,
 dat de winden tot bedaren brengt.
 Moge het dan voorspoedig zijn."
- str.e. Toen hij het juk van dwang op zich had genomen
 en zijn gedachten-veranderende wind blies,
 die ongodvruchtig, onrein en goddeloos was, kreeg hij
 vanaf dat moment spijt die niets ontziende gedachte te
 koesteren.
 Want stervelingen worden onverschrokken
 door rampspoedige waanzin, die schandelijke plannen
 smeedt en het begin van leed is.
 Hij waagde het dus de offeraar te worden
 van zijn dochter als hulp
 aan een oorlog, waarin om een vrouw wraak genomen
 wordt, en als voorbereidend offer voor de schepen.
- ant.e. Om de beden en kreten "Vader"
 en het leven van het meisje bekreunden
 230 de strijdminnende aanvoerders zich geenszins.
 Tot de dienaren zei de vader na het gebed
 het meisje, dat met heel haar hart
 met haar gezicht naar benee zijn kleren had omvat,
 als een geit boven het altaar te tillen⁴⁸
 235 en door haar schoongeboegde mond te bewaken
 een vloekbrengende kreet over het huis tegen te houden,

- str.f. met het geweld en de stomme kracht van boeien.
 Ze liet haar safraankleurig kleed op de grond vallen
 240 en trof ieder der offeraars
 vanuit haar ogen met deerniswekkende blikken,
 schitterend als op schilderijen⁴⁹, verlangend
 te spreken, zoals toen zij dikwijls
 in haar vaders mannenvertrek met goede tafels zong
 245 en maagdelijk met reine stem vol liefde
 voor haar vader zegenrijk een paian zong⁵⁰
 ter begeleiding van het derde plengoffer.
- ant.f. Noch heb ik het vervolg gezien noch vertel ik het⁵¹.
 Maar Kalchas'kunsten zijn niet onvervuld.
 250 Recht doet wie geleden heeft lering
 ten deel vallen. Wanneer hetgeen bestemd is gebeurt,
 zul je het wel zien. Voordien moet men zich er niet om
 bekommeren. Het is hetzelfde als huilen,
 voordat je gewond bent. Helder zal het komen gelijk met het
 aanbreken van de morgen.
 255 Wat betreft de onmiddellijke toekomst, moge het verloop
 gunstig zijn, zoals dit steeds aanwezige bolwerk van Argos,
 dat in zijn eentje waakt, het wil.

HET EERSTE EPEISODION

Koor

Ik ben gekomen, Klytaimnestra, met eerbied voor uw macht,
 want het is recht de vrouw van een aanvoerder te eren,
 260 wanneer de troon van de man beroofd is.
 Als u na het horen van een goede tijding, of, zo niet,
 uit hoop op een goed bericht offert, dan zal ik dat wel graag horen.
 Maar geen verwijt, als u het verzwijgt.

KLYTAIMNESTRA

Ik wens echt, dat met goede tijding, zoals het spreekwoord zegt,
 265 de dageraad geboren wordt uit haar moeder de Nacht⁵².
 U zult immers een buiten verwachting grote vreugde vernemen:
 de Grieken hebben de stad van Priamus ingenomen.

Koor

Hoe zegt u? Dit woord is mij ontsnapt uit ongeloof.

KLYTAIMNESTRA

Dat Troje van de Grieken is. Zeg ik het zo duidelijk?

Koor

270 Vreugde bekruipt mij en roept tranen op.

KLYTAIMNESTRA

Ja, jouw oog bewijst, dat je welgezind bent.

Koor

Waardoor hebt u dan vertrouwen? Hebt u een bewijs hiervan?

KLYTAIMNESTRA

Ja, natuurlijk. Tenzij een god mij bedrogen heeft.

Koor

Eerbiedigt u soms een gemakkelijk overtuigende
 droomverschijsning?

KLYTAIMNESTRA

275 Ik zal wel geen mening accepteren van een geest die sluimert.

Koor

Maar heeft u een ongevelegeld woord verblijd⁵³?

KLYTAIMNESTRA

U hebt mijn hart hevig bespot, zoals van een jong kind.

Koor

En sinds wanneer is de stad verwoest?

KLYTAIMNESTRA

In de nacht, die nu dit licht heeft gebaard, zeg ik u.

Koor

280 En welke bode kan zo snel hier komen?

KLYTAIMNESTRA

Hephaistos door vanaf de Ida een schitterend schijnsel⁵⁴
uit te zenden, want een vuursignaal zond een vuursignaal
hierheen door een ijlend vuur. De Ida zond een signaal naar de
berg Hermes op Lemnos en de steilte van Zeus' Athos⁵⁵ ontving

285 van het eiland een derde grote fakkel.

Zich verheffend boven de zee, zodat haar rug bedekt werd
ging de kracht van het lustig voortrennend fakkelvuur⁵⁶

<.....>

een den berichtend het goud-schijnende gloeisel
als een zon aan de klippen van Makistos⁵⁷.

290 Niet heeft hij door te dralen of dwaas door slaap overmand
zijn rol als bode verwaarloosd, maar in de verte gaf het licht van
het vuursignaal, getrokken over de stromen van de Euripos,
een teken aan de wachters van Messapios⁵⁸.

Zij gaven op hun beurt een lichtteken en gaven het bericht verder
295 door een hoop oud heidekruid met vuur aan te steken.

Een krachtige fakkel, die geenszins zwak werd,
sprong over de vlakte van Asopos, als een stralende maan,
naar de berg de Kithairon
en wekte een andere aflossing van het seinend vuur.

300 Het van verre gezonden licht werd niet geweigerd door de wacht,
maar hij brandde een vuur groter dan de reeds vermelde vuren.
Het licht stortte zich over het Gorgopische meer⁵⁹

- en het Aigiplanktongebergte bereikend
 zette het de plek ertoe aan niet te dralen met het vuur, maar
 305 met ontzettende kracht ontstekend zonden ze een ontzettende
 vlammenbaard, zodat de kaap die neerkijkt op de Saronische Golf
 het vuur brandend ook daarover vooruit zendt.
 Vervolgens stortte het neer en bereikt het het Arachnaiosgebergte,
 een naburige uitkijkpost. Vervolgens sloeg dit licht,
 310 afkomstig van het vuur van de Ida neer
 in het huis van de Atriden.
 Zo zijn inderdaad de werkwijzen van mijn fakkeldragers:
 de één wordt door de ander in opeenvolging aangevuld.
 De eerste en laatste loper wint⁶⁰.
 315 Zulk een teken en bewijs vertel ik u van het feit
 dat mijn man mij vanuit Troje bericht gestuurd heeft.

Koor

Vervolgens zal ik tot de goden bidden vrouw, maar eerst
 zal ik wel deze woorden van het begin tot het eind willen horen
 en me verwonderen, al naar gelang u het weer zult vertellen.

KLYTAIMNESTRA

- 320 Troje is op deze dag in handen van de Grieken⁶¹.
 Ik denk, dat onverenigbaar geschreeuw zich in de stad verheft.
 Wanneer je azijn en olie in dezelfde urn giet,
 zul je hen wel niet vrienden noemen, omdat ze ruzie hebben.
 Zowel van de overwonnenen als van de overweldigers kun je
 325 op tweeërlei wijze kreten horen van tweevoudig lot.
 De ene groep gevallen om de lijken van hun mannen
 en broers en de kinderen om die van vaderlijke grijsaards
 bewenen niet meer uit vrije keel
 het doodslot van hun liefsten.
 330 De anderen daarentegen worden door de inspanning na de strijd,
 die hen door de nacht drijft, nuchter aan het ontbijt gezet
 uit de voorraad, die de stad heeft, absoluut niet
 in een vaste volgorde overeenkomstig een teken⁶²,
 maar zoals een ieder een lot van toeval heeft getrokken.
 335 In de veroverde Trojaanse woningen wonen ze nu,

van kou en dauw onder de blote hemel bevrijd,
 en als gelukkigen zullen ze heel de nacht slapen⁶³
 zonder wacht te lopen. Als ze eerbied hebben voor de goden,
 die de stad beschermen, de goden van het veroverde land
 340 en voor hun gebouwen, zullen ze wel zeker niet na de inname
 op hun beurt ingenomen worden. Ik vrees, dat voor hun terugkeer
 een verlangen het leger overvalt te plunderen, wat ze niet mogen
 plunderen, door winsten overwonnen. Want om terug te keren
 naar huis moeten zij gered worden om te beginnen
 345 aan de tweede helft van hun tocht. Maar als het leger al
 zonder fouten jegens de goden zich op weg begeeft, kan het leed
 der gestorvenen⁶⁴ ontwaken, als niet onverwachte rampen
 gebeuren⁶⁵. Ja, zulke woorden hoor je van mij, een vrouw.
 Moge het goede duidelijk zichtbaar overheersen.
 350 Want ik heb gekozen voor het genieten van vele goede dingen⁶⁶.

Koor

Vrouw, als een bezonnen man spreekt u verstandig.
 Nu ik uw overtuigend bewijs heb gehoord, maak ik me op
 om tot de goden te spreken op juiste wijze,
 want een waardevolle beloning voor de inspanningen is bereikt.
 355 Koning Zeus en vriendelijke Nacht,
 bezitster van grote sieraden, vriendelijk
 omdat u op de torens van Troje
 bedekkend een net hebt geworpen,
 zodat noch een volwassene noch een kind
 360 over het grote net der slavernij,
 het allen vangende verderf, is gesprongen.
 Weet wel, voor Zeus van de gastvrijheid, die groot is,
 heb ik eerbied, Zeus die dit gedaan heeft,
 op Alexander lang zijn boog richtend
 365 hoe het projectiel noch vergeefs voor de roos zou vallen
 noch over de sterren heen zou schieten.

Eerste stasimon

- str.a Van een slag van Zeus kunnen zij vertellen⁶⁷.
 Het is mogelijk dat na te gaan. Zeus heeft gedaan,
 zoals hij heeft besloten. Niet dacht menigeen, dat de goden
 zich zouden verwaardigen zich om alle stervelingen
 te bekommeren, door wie de bevalligheid van het heilige⁶⁸
 met voeten getreden werd. Die zijn niet godvruchtig.
- 375 Maar aan het nageslacht is de godentoon
 om de vermetele zonde verschenen,
 wanneer men een trotsere air heeft dan rechtvaardig
 wanneer huizen bovenmate, meer dan optimaal
 overvloed hebben. Rijkdom moet onschadelijk zijn, zodat
 het genoeg is voor wie een gezond verstand gekregen heeft.
- 381 Rijkdom immers biedt een man
 geen bescherming tegen overmoed,
 wanneer hij het grote altaar van het Recht
 uit het zicht getrapt heeft.
- ant.a Hem overweldigt de ellendige Overtuigingskracht,
 386 onverdraaglijk kind van Verblindings, die van tevoren
 besluit⁶⁹.Ieder geneesmiddel is vergeefs. Niet is he
 t verborgen, maar het onheil vertoont zich
 als een enorm schijnend licht.
- 390 Als slecht brons is hij
 door wrijven en stoten zwart⁷⁰,
 terwijl hem zo recht gedaan is,
 omdat hij als een kind
 een gevleugelde vogel achtervolgt⁷¹,

- 395 voor de stad een onverdraaglijk ongeluk veroorzakend.
 Geen god luistert naar zijn smeekbeden,
 maar de man, die met zonde vertrouwd is,
 wordt als onrechtvaardig gevloerd,
 zoals ook Paris na zijn komst
 400 in het huis van de Atriden⁷²
 de gastvrije tafel schond
 door de vrouw te schaken.
- str.b Nadat zij aan de stedelingen
 gedrang van schilddragers en hinderlagen
 405 en bewapening van matrozen heeft achtergelaten
 en terwijl zij in plaats van een bruidschat Troje verderf
 bracht, was zij snel door de poorten gegaan
 na het onverdragelijke gewaagd te hebben. Luid zuchtten
 de woordvoerders van het huis, terwijl zij dit zeiden:
 410 O,o, huis, huis en vorsten,
 o bed en sporen vol van liefde voor haar echtgenoot,
 men kan het zwijgen zien van hen die versmaad
 zonder te schimpen, zonder het te geloven afzijdig zitten.
 Uit verlangen naar Helena, die aan de ander kant
 415 van de zee is, zal een schim het huis schijnen te beheersen.
 Want de schoonheid van mooie beelden van haar
 is haar man gehaat: wanneer ogen ontbreken,
 is heel Aphrodite verdwenen.
- ant.b In de droom verschenen zijn verbeeldingen aanwezig
 421 vol leed en rouw,
 die ijdele blijdschap brengen:
 want wanneer iemand ziet wat begeerlijk schijnt,
 glipt het droomgezicht zo maar door de handen
 425 en is het weg zonder later nog met zijn vleugels

- de paden van de slaap te begeleiden."
 Dat is het verdriet thuis bij de haard,
 maar het volgende is nog buitensporiger dan dit.
 In het algemeen vertoont zich
 430 aan wie gezamenlijk
 van het Griekse land zijn opgebroken
 hardvochtige rouw in ieders huis.
 Veel leed heeft in hun hart.
 Een ieder weet, wie hij heeft laten gaan,
 435 maar urn en as bereikt ieders huis.
- str.c Ares, die goud in ruil voor lichamen geeft
 en een weegschaal ophoudt in de strijd van de lans
 440 zendt uit Troje aan vrienden
 een zwaardrukkende, verbrande as,
 waarom hevig geweend wordt,
 terwijl hij urnen vult met die daarin makkelijk past,
 in plaats van mannen.
 Men zucht, de ene man prijzend,
 omdat hij kundig was op het gebied van de strijd,
 een ander omdat hij midden in een bloedbad mooi
 gesneuveld is, wegens andermans vrouw.
 Dit jammert men in stilte.
 450 Afgunstig verdriet bekruipt
 de heersers, de Atriden.
 Anderen, schoon als ze waren,
 bezitten ter plekke
 graven en het Trojaanse land
 455 heeft hen als bezitters van het land geborgen
- ant.c Gevaarlijk is het wrokkend gepraat van burgers.
 Het betaalt de schuld van de volksvloek
 Er blijft nu te horen

- 460 een zorg in nachtelijke duisternis gehuld.
 Niet bekommeren goden zich niet
 om massamoordenaars
 Want de zwarte Erinyen
 maken mettertijd zwak wie zonder recht gelukkig is
 465 door diens leven met ongeluk te verteren
 en er is geen hulp
 wanneer men in de ongeziene wereld is.
 Wanneer er bovenmatig goed van je gesproken wordt,
 is dat gevaarlijk. Want door Zeus wordt een bliksem
 470 naar dat huis gegooid.
 Ik verkies voorspoed zonder nijd.
 Moge ik geen stedeverwoester zijn
 en moge ik zelf niet gevangen genomen
 mijn leven in andermans handen zien.
- epode Door het vuursignaal met blijde boodschap
 476 gaat door de stad
 een snelle tijding. Maar wie weet,
 of zij waar is, of dat het misscien een goddelijke leugen is?
 Wie is zo onnozel of van zijn zinnen beroofd
 480 dat hij door de recente tijding van de vlam
 in vlam en vuur gezet vervolgens

aangeslagen raakt door een verandering van het verhaal."
Het past het bestuur van een vrouw
vóór het bewijs samen met het volk in te stemmen met dank.
485 Al te lichtgelovig breidt zich de vrouwelijke horizon uit
in snel tempo. Maar een bericht door vrouwen verteld
vindt een spoedige dood.

Tweede epeisodion

Klytaimnestra

- 490 Spoedig zullen wij van de lichtdragende fakkels,
 van de overdracht van de wachtposten en het vuur weten,
 of zij waar zijn of dat dit licht, als dromen verkwikkend
 gekomen, mijn gemoed heeft bedrogen. Hier zie ik
 een Heraut vanaf de kaap met olijftakken overschaduwde.
 Mij verzekert het droge stof,
 495 tweelingbroer van slijk, dat hij noch sprakeloos zal zijn,
 noch slechts een vlam van hout uit de bergen zal branden
 en zo door rook van vuur zijn tijding zal brengen.
 Maar heus, nog meer met woorden zal hij ons zeggen verheugd
 te zijn. Het hieraan tegenovergestelde woord versmaad ik.
 500 Moge immers bij wat goed scheen een goede toevoeging komen.

Koor

Alwie dit deze stad anders toewenst, moge zelf
 de vruchten van de fout van zijn verstand plukken.

HERAUT

(De Heraut spreekt de volgende woorden uit nadat hij het schip heeft verlaten.)

- O vaderlandse bodem van de Argivische grond,
 op deze dag van het tiende jaar heb ik u bereikt
 505 en zo heb ik één van de vele verwachtingen, die gebroken zijn,
 toch gerealiseerd. Want nooit dacht ik in dit Argivische land
 na mijn dood het aandeel van een zeer dierbaar graf te krijgen.
 Wees nu gegroet, land en gegroet, licht van de zon
 en Zeus, hoogste van het land en de Pythische heer⁷³,
 510 die niet meer met zijn boog op ons pijlen moet afschieten⁷⁴.
 Voldoende vijandig was u aan de Skamander⁷⁵.
 Nu daarentegen, wees een redder en beschermer,
 heer Apollo. Tot al de vergaderde goden

spreek ik en tot mijn helper Hermes⁷⁶,
 515 dierbare Heraut, vereerde der herauten
 en de heroën die geleiders zijn⁷⁷, om goed gezind dat deel
 van het leger, dat de strijd overleefd heeft, weer op te nemen.

(De volgende woorden spreekt de Heraut staand voor het paleis uit.)

O paleis der koningen, dierbaar huis,
 eerbiedwaardige zetels⁷⁸, goden die in het licht van de zon
 520 staan⁷⁹, als u het misschien vroeger al gedaan hebt,
 ontvangt dan nu met stralen in deze ogen van u,
 zoals het hoort, uw koning na lange tijd. Want in aantocht is,
 u en al dezen gemeenschappelijk in de nacht licht brengend,
 heer Agamemnon. Welaan, verwelkomt hem goed. Dat past,
 525 want hij heeft Troje omgespit met de spade van Zeus⁸⁰,
 die recht brengt, de spade waarmee de bodem is bewerkt.
 Altaren zijn verwoest en tempels der goden
 en zaad van heel het land gaat te gronde.
 Na zo'n juk om Troje gegooid te hebben
 530 komt de eerwaardige heer Atreus'zoon als gezegend man
 en als wie het meest van de mensen van nu het verdient
 geëerd te worden. Want Paris noch de stad, die met hem mee boet,
 maken erop aanspraak meer gedaan dan geleden te hebben.
 Want veroordeeld wegens roof en diefstal
 535 verloor hij zijn buit en ruïneerde hij zijn vaderhuis
 met land en al zodat het geheel verloren is.
 Tweevoudig betaalden Priamos'zonen de fouten⁸¹.

Koor

Heraut van de Grieken van het leger, verheug u.

Heraut

Ik ben blij. Wat de dood betreft, ik zal me niet meer tegen de
 goden verzetten.

Koor

540 Heeft het verlangen naar je vaderland hier jou geen rust gelaten?

Heraut

Ja, zodat van vreugde de tranen in mijn ogen staan.

Koor

Jullie waren dan met een aangename ziekte behept.

Heraut

Hoe dan? Leg dit woord uit en ik zal het begrijpen.

Koor

Getroffen met een verlangen naar wie naar jullie verlangden.

Heraut

545 Bedoel je, dat land en leger naar elkaar verlangden?

Koor

Ja, zodoende zuchtte ik vaak uit zwakke borst.

Heraut

Waarom was die afschuwelijke zorg voor het leger aanwezig?

Koor

Al lang zwijg ik om schade te voorkomen.

Heraut

Hoe dat zo? Vrees jij sommigen, nu de heersers er niet zijn?

Koor

Ja, om jou te citeren, zodat het sterven grote vreugde heeft.

Heraut

Ja, want succes is behaald. Van datzelfde over lange tijd

bezien kan men zeggen, dat het ene succesvol was,

het andere daarentegen vol jammerklachten.

Maar wie behalve de goden is heel zijn levenstijd zonder leed?

555 Want als ik de inspanningen en slechte onderkomens zal

vertellen, de karige en slecht gespreide gangboorden,...

waarover klaagden wij niet en wat voor dagtaak kregen we niet?

Aan de andere kant, op het vaste land was het nog erger:

onze slaapplaatsen waren bij de muren van de vijanden en

560 vanuit de hemel en vanaf de grond druppelden de dauwdruppels

van de weiden, een voortdurend onheil

en maakten de haren van de kleden vol ongedierte.

Als iemand van de winter vertelt, die de vogels doodt,

hoe onverdraaglijk de sneeuw van de Ida die maakte,

565 of de hitte, wanneer de zee in de windarme rust van de middag

zonder golven, tot bedaren gekomen slaapt, ...

Waarom moet ik dat leed lijden? Voorbij is het.

Ja voorbij. De doden zullen er nooit meer aan denken

569 op te staan.

573 Maar voor ons, die van het leger van de Grieken resteren

574 prevaleert de winst en het leed weegt er niet tegen op.

570 Waarom moet de levende de gesneuvelden tellen
en pijn lijden om het onheil?

572 Ja, ik vind het goed zeer blij te zijn met wat gebeurd is,

575 omdat het normaal voor ons is op vleugels over zee en land
gedragen tegen dit zonlicht te zeggen:

"Na dan ooit Troje ingenomen te hebben heeft het leger
van de Grieken voor de goden deze buit in hun tempels
in Griekenland als traditionele pronk vastgenageld."

580 Wanneer men zo iets hoort, moet men stad en aanvoerders
prijzen. En Zeus'genade zal geprezen worden,
omdat ze dit bewerkstelligd heeft. U hebt nu het hele verhaal.

Koor

Ik schaam me niet door uw woorden overwonnen te worden,
want grijsaards zijn altijd jong genoeg om hun les goed
te leren. Maar het is het meest natuurlijk, dat dit het huis
van Klytaimnestra aangaat en mij tegelijkertijd zegent.

Klytaimnestra

(Zij treedt uit de deur van het paleis naar voren.)

Al lang heb ik een kreet van vreugde geslaakt,
toen de eerste nachtelijke vuurbode kwam

met het bericht van de inname en verwoesting van Troje.

590 En menigeen zei mij vermanend: "Door vuursignalen overtuigd
meen jij, dat Troje nu geplunderd is? Werkelijk, zeer ligt
het in de aard van een vrouw buiten zinnen van vreugde
te zijn." Door dat soort woorden leek ik waanzinnig.

Toch bracht ik offers en als vrouwen

595 slaakte men, de ene hier de ander daar, in de stad
jubelend kreten en bedaarde men in de tempels der goden
welriekende vlam, die offers verteert.

En nu de rest, waarom moet jij die mij vertellen?

Van de heer zelf zal ik het hele verhaal horen.

600 Ik zal me haasten om zo goed mogelijk mijn eerwaardige
echtgenoot na zijn terugkomst te ontvangen.

Immers, welke dag is aangenamer voor een vrouw om te zien
dan die waarop zij de poorten opent, nadat een god
haar man veilig van een expeditie heeft teruggebracht.

605 Bericht dit mijn man: dat hij, geliefd door de stad,
zo snel mogelijk komt. Ik wens, dat hij na zijn komst ontdekt,
dat zijn vrouw trouw in huis is, precies zoals hij
haar verlaten heeft, voor hem een edele wachthond van zijn huis
vijandig jegens wie hem kwaad gezind is en volstrekt onveranderd
610 zonder een zegel verbroken te hebben
in de lange spanne des tijds⁸².

Niet ken ik plezier of een afkeurend woord
van een andere man meer dan het onderdompelen van brons⁸³.

615 Zo luiden mijn pochende woorden, die vol waarheid zijn,
niet schandelijk voor een adellijke dame om luid te uiten⁸⁴.

Koor

Zij sprak zo en jij hebt het vernomen,
voor doortastende tolken een woord met schone schijn.
Jij nu, vertel Heraut, want ik vraag naar Menelaos,
of hij terugkomt naar huis, gered en al
samen met jullie, de geliefde macht van dit land.

Heraut

620 Ik kan geen leugens vertellen, die voor mijn vrienden mooi
zijn

621 om er in lengte van dagen van te genieten.

Koor

Hoe kun je dan de waarheid treffend als winst vertellen?
Als zij gescheiden zijn, is dat niet makkelijk te verbergen.

Heraut

625 De man is verdwenen uit het Griekse leger,
hijzelf en zijn schip. Ik vertel geen leugens.

Koor

Duidelijk vanuit Troje in zee gestoken, of heeft een winterstorm,

een gemeenschappelijke last, hem weggerukt van het leger?

Heraut

Jij hebt doel getroffen, zoals een voortreffelijk boogschutter.
Het grote leed heb je beknopt verteld.

Koor

630 Werd van hem, levend of dood,
door andere zeelieden melding gemaakt?

Heraut

Helemaal niemand kan het duidelijk berichten,
behalve Helios, die al, wat de aarde voedt, voortbrengt.

Koor

635 Zeg eens, hoe is door de wrok van de goden een storm
tot het scheepsleger gekomen en hoe geëindigd?

Heraut

Het past niet een blijde dag met een tong, die slecht bericht
brengt, te bevleken.

Verering van de goden staat daar los van.

Wanneer een bode verfoeilijk leed aan de stad brengt
met somber aangezicht van de val van het leger,

640 bericht hij, dat een wond, die het volk betreft, de stad ten deel

641 is gevallen en dat vele mannen uit vele huizen als slachtoffers

642 verwijderd zijn door de tweepuntige zweep⁸⁵, die Ares bemint,
dubbel verderf, een bloederig span.

Wanneer je echter vol van zulk leed bent

645 past het dit leed der Erinyen te uiten,
maar nu ik als heilsbode van behoud gekomen ben,
waarom moet ik dan goed bericht met die ellende mengen
door te vertellen van de storm die door de goden
niet zonder wrok jegens de Grieken was?

650 Want samen hadden vuur en zee, voorheen de grootste vijanden,
een eed gezworen en beiden toonden hun verbond
door het noodlottig leger van de Grieken te vernietigen. In een
nacht was een ellendige storm met zware deining opgestoken.
Schepen werden tegen elkaar verbrijzeld door Thracische winden.

655 Terwijl zij met geweld tegen elkaar stieten, zijn zij met de storm

van Typhoos⁸⁶ en een bui die de regen liet dreunen uit het oog verdwenen door de rondwervelingen van de slechte herder⁸⁷.

Toen het schitterend zonlicht opgekomen was,
zagen we dat de Aigeïsche zee bloeide

660 van de lijken en van scheepswrakken van de Grieken.

Ons dan en ons schip, ongedeerd wat zijn buik betrof,
had hetzij een god aan de storm ontvreemd hetzij door smeken
gered, een god, geen mens, die het roer beroerd heeft.

665 Geluk als redster zette zich genadig op het schip,
zodat het noch in de rede te lijden had van een golfvlaag
noch zou stranden op rotsachtige grond.

Daarna aan de dood op zee ontvlucht,
op klaarheldere dag, het geluk niet gelovend
tobden wij met onze zorgen over het recente lijden

670 omdat het leger afgemat was en ellendig vernietigd werd.

En als nu iemand van hen leeft,
dan zeggen ze van ons dat wij dood zijn, natuurlijk.
Maar moge het zo goed mogelijk aflopen.

675 Want vermoed op de eerste plaats,
vooral dat Menelaos zal komen.

Want als dan een zonnestraal weet, dat hij
en leeft en rondkijkt, omdat Zeus nog niet met listen
het geslacht wil uitroeien,
dan bestaat er nog hoop, dat hij weer thuis zal komen.

680 Nu je zo veel gehoord hebt, weet, dat je de waarheid gehoord hebt.

Tweede stasimon

str.a Wie heeft toch zo volstrekt naar waarheid
 die kriegsbruid en door twee mannen betwiste vrouw
 Helena genoemd?
 Was dat niet een macht, die wij niet zien,
 685 die door zijn voorgevoel van het voorbeschikte
 zijn tong doeltreffend bewoog?
 Want passend heel en al
 schepen, mannen en steden
 vernietigend is zij
 690 van haar fijn geweven bedgordijnen
 gevaren
 met de wind van de gigant Zefyros
 en talrijke schilddragende jagers
 695 landden langs het onzichtbaar spoor van riemen
 op de oevers van de Simoeis
 met welig loof
 wegens een bloederige twist.

ant.str.a Wrok had doelbewust
 700 voor Troje een smartelijke bond,
 dat met recht zo heet, in beweging gezet.
 Zo inde zij in later tijd genoegdoening
 voor de ontering van een tafel
 en van Zeus, beschermer van de haard,
 705 van de kant van wie uitdrukkelijk
 het huwelijkslied eerden, het huwelijkslied,

dat Priamos' familie ten deel viel om te zingen.

De oude stad van Priamos leert nu
een ander lied vol rouw en zucht dat luid,

710 dunkt me, terwijl ze Paris
de ongeluksechtgenoot noemt, omdat zij

715 een alles vernietigend leven draagt
vanwege het ongelukkige bloed
van burgers.

str.b Precies zo heeft een man van een leeuw
een welp, dat de moedermelk miste,

720 maar wel naar de borst verlangde, in zijn huis opgevoed,
in het begin van zijn leven mak,
lieveling van de kinderen

en voor de eerwaardigen een bron van vreugde.

Dikwijls was hij in de armen

als een pas geboren kind,

725 opgewekt kijkend naar de voedende hand
en kopjes gevend door de behoefte van de maag.

ant.str.b Volwassen geworden toonde hij
het karakter, dat hij van zijn ouders had.

730 Want uit dank voor zijn opvoeders
maakte hij zonder bevel daartoe een maal
gepaard gaand met het verderf van kleinvee.

Met bloed werd het huis bezoedeld,

een verdriet waartegen de bewoners niets konden doen,
een ramp die velen het leven had gekost.

735 Want van Godswege was er een priester
van Verderf als nieuwe medebewoner opgevoed.

str.c Ik kan zeggen, dat toen naar de stad van Troje
 een karakter kwam
 740 van een windstille kalme zee,
 een vreedzame versiering van rijkdom,
 iets wat aangenaam de ogen treft,
 een passiebloem die aan het hart knaagt.
 Een Erinys, beweend door de bruid,
 afgesneld op de Priamiden,
 745 heeft het huwelijk van zijn eerste pad gebracht
 tot hun onheil
 bij hen zittend
 met hen verkerend
 749 gezonden door Zeus, die gastvriendschap beschermt.

ant.str.c Er bestaat onder de mensen een oud woord
 in vroeger tijden geuit: wanneer de voorspoed van een man
 tot volle bloei gekomen is, krijgt zij kinderen
 en sterft zij niet kinderloos;
 755 Uit voorspoed ontkiemt voor een geslacht
 onophoudelijk ongeluk.
 Maar afwijkend van een ander heb ik mijn eigen mening:
 het goddeloze werk brengt later
 meer goddeloze werken voort,
 760 lijkend op hun afkomst,
 want van een rechtvaardig huis
 is het lot altijd gezegend met kinderen.

str.d Oude overmoed pleegt nieuwe
 voort te brengen
 765 onder slechte mensen
 vroeger of later, wanneer het bepaalde licht

- van de geboorte is gekomen
en daarnaast een goedheid waartegen niet te vechten,
te strijden valt, een goddeloze onverschrokkenheid
770 van een zwart verderf voor een huis
lijkend op zijn ouders.
- ant.str.d Recht schijnt
in rokerige huizen
775 en het eert de rechtvaardige.
Met goud versierde huizen,
die gepaard gaan met vuile handen,
verlaat het met afgewende ogen
en gaat het rein op de rechtvaardige af
780 zonder eerbied voor de macht van rijkdom
die ten onrechte met een lofmerk voorzien is.
Ieder ding leidt naar zijn doel.

Derde episodion

Agamemnon komt op in een wagen. Cassandra begeleidt hem. Het is onduidelijk of Klytaimnestra na vers 489 het toneel verlaten heeft. Als ze dat wel gedaan heeft, is het niet duidelijk, wanneer ze opkomt. Misschien heeft ze de hele tijd op de achtergrond gestaan.

Koor

Wel dan, koning, verwoester van Troje,
 Atreus' telg,
 785 hoe moet ik u toespreken? Hoe eren
 zonder voorbij te schieten aan mijn doel: dank,
 of dat zelfs niet te bereiken.
 Velen onder de mensen geven de voorkeur
 aan veinzen, wanneer ze het recht overtreden hebben.
 790 wanneer iemand tegenspoed heeft, is een ieder bereid
 om hem te zuchten, maar geen beet van leed
 bereikt zijn lever.
 En men is met hem blij, op hem lijkend,
 het stuurs gelaat bedwingend
 <.....>
 795 Maar voor al wie een goed kenner van zijn kudde is,
 is het onmogelijk, dat hem de ogen ontgaan van een man,
 die de indruk wekken vanuit een welgezinde bedoeling
 hem te vleien met een zwakke vriendschap.
 Toentertijd, toen u de expeditie voorbereidde
 800 omwille van Helena -ik zal het niet verbergen -
 had ik me een zeer onlieflijk beeld van u gemaakt,
 omdat u het roer van uw verstand niet goed hanteerde,
 en onverschrokkenheid uit offers⁸⁸
 voor stervende mannen putte⁸⁹.

805 Maar nu ben ik niet oppervlakkig, maar als een ware
 Vriend welgezind jegens wie hun inspanning tot een goed
 eind hebben gebracht U zult mettertijd weten door navraag
 te doen wie van de burgers terecht⁹⁰
 en wie ongepast⁹¹ thuis bleef.

Agamemnon

810 Het is gewoonte eerst Argos en de inheemse goden⁹²
 toe te spreken, die met mij de oorzaak zijn
 van mijn terugkeer en de verdiende straf, die ik inde
 van Priamos' stad. Want na ongesproken pleidooien⁹³
 te hebben gehoord hebben de goden met zekerheid de loten,
 815 die tot de dood van mensen, tot de ondergang van Troje leidden,
 in een bloederige urn gedaan. Tot de urn van vrijspraak⁹⁴
 kwam slechts de hoop op een hand zonder vol te raken.
 Door rook overwonnen is nu nog de stad makkelijk te herkennen.
 Stormvlagen van verderf leven en met moeite stervend
 820 zendt de as de vette walm van rijkdom weg.
 Daarvoor moet ik de goden vaak geuite dank betuigen,
 omdat wij ook de overmoedige roof
 hebben gewroken en wegens een vrouw
 is een stad verwoest door een Argivisch wild beest,
 825 een veulen, een schilddragende leeuw,
 die zijn sprong gemaakt heeft van de ondergang van de Pleiaden⁹⁵.
 Toen de bloeddorstige leeuw over de toorn gesprongen was,
 heeft hij tot verzadiging toe gelikt van het tirannenbloed.
 Voor de goden heb ik hiermee mijn lange voorwoord gesproken.
 830 Ik heb jouw gedachte gehoord en herinner haar me.
 Ik zag hetzelfde en je hebt me als medepleiter.
 Want weinig mensen is dit eigen,
 voor een vriend die succes heeft zonder nijd eerbied te hebben:
 kwaadaardig gif zittend bij het hart verdubbelt
 835 de last voor wie die ziekte heeft;
 hijzelf wordt door zijn eigen leed bezwaard
 en wanneer hij de voorspoed van een ander ziet, zucht hij.

Uit ervaring kan ik dat zeggen, want ik ken goed
 de spiegel van vriendschap, een schaduwbeeld,
 840 mensen die mij zeer gunstig schijnen te zijn.
 Alleen Odysseus, die toch niet vrijwillig voer, was voor mij
 een bereidwillig metgezel, toen hij zich aangesloten had.
 Hetzij dan spreek ik over een dode hetzij ook over een levende.
 Verder wat betreft stad en goden zullen wij
 845 gemeenschappelijke bijeenkomsten beleggen en in een vergadering
 van het volk beraadslagen. Over wat goed is moet beraadslaagd
 worden, hoe het lange tijd goed zal blijven.
 Voor wie ook geneeskrachtige kruiden nodig heeft
 zullen wij proberen hetzij door branden hetzij door snijden
 850 verstandig het leed van de ziekte op de vlucht te jagen.
 Nu zal ik mijn woning en huis met haard ingaan
 en eerst de goden begroeten, omdat zij toch mij ver begeleid
 en teruggebracht hebben. Moge de overwinning onwrikbaar
 blijven, aangezien ze me gevolgd is.

Klytaimnestra komt naar voren, of komt nu op⁹⁶. Het is opvallend, dat ze haar man, die ze pas na 10 jaar terugziet niet direct aanspreekt, maar dat ze zich tot het koor richt. Ze vermoedt dat Agamemnon van haar ontrouw gehoord heeft en derhalve verdedigt ze zich bij voorbaat, omdat anders Agamemnon wel eens niet ongewapend het paleis zou betreden. Tevens probeert ze de sympathie van het koor te winnen om te voorkomen, dat dat iets aan Agamemnon vertelt.

Klytaimnestra

855 Burgers, jullie verheven raad der Argivers, niet zal ik me schamen
 jullie mijn liefde voor mijn man te vertellen.
 Want mettertijd verdwijnt bij de mensen de angst.
 Zonder het van anderen gehoord te hebben zal ik het ongeluk
 van mijn leven vertellen, dat zo lang duurde
 860 als hij aan de voet van Troje was. Op de eerste plaats
 is het een verschrikkelijk kwaad voor een vrouw

gescheiden van haar man thuis te zitten, alleen,
 terwijl ze vele ongunstige tijdingen hoort
 en dat de een komt en dat dan weer een ander een tijding brengt
 865 nog erger dan de vorige, terwijl ze in haar huis schreeuwen.
 Als deze man zoveel wonden zou krijgen als het gerucht
 naar zijn huis bracht, zou hij meer gaten hebben
 om te tellen dan een net.
 Maar als hij gestorven zou zijn, zoals vaak verteld werd,
 870 dan zou hij als een tweede Geryon⁹⁷ met drie lichamen
 zich erop beroemen boven op zich (want ik heb het niet over die
 onder hem) een grote, driedelige mantel van aarde gekregen
 te hebben⁹⁸, eenmaal gestorven met iedere lichaamsvorm.
 Wegens dergelijke onrustige tijdingen hebben anderen
 875 vele stroppen, van boven, van mijn hals los gemaakt,
 met geweld beet gepakt.
 Daarom toch staat Orestes zijn zoon hier niet bij,
 onderpand van mijn en jouw trouw,
 zoals zou moeten. Sta daarover niet verbaasd.
 880 Hem immers voedt een welgezinde bondgenoot op,
 Strofios van Phokis⁹⁹, want hij voorspelde dubbel leed:
 het gevaar van jou aan de voet van Troje
 en als door het volk uitgeschreeuwde anarchie
 de raad terneer zou werpen, omdat het in mensen zit
 885 nog meer te trappen op wie ten val is gekomen.
 Zo'n verontschuldiging echter draagt geen list.
 Mijn bronnen van weeklachten, omhoog geschoten,
 zijn opgedroogd en er zit geen druppel meer in mij.
 In mijn ogen die laat slapen ben ik getekend,
 890 omdat ik huilde om het feit, dat steeds de vuurbakens
 omtrent jou onbediend bleven. In mijn dromen werd ik
 wakker door het lichte wieken van een gonzende mug,
 terwijl ik te veel leed zag voor de duur van mijn slaap.
 Nu, nu ik dat alles doorstaan heb, zal ik wel met een hart
 895 vrij van pijn deze man de hond van de stallen noemen,
 het stagtouw, dat een schip redt, een stevig gefundeerde zuil

- van een hoog dak, het enig kind van een vader,
 een land aan zeelui verschenen tegen de verwachting in,
 een zeer mooie dag om te aanschouwen na een storm,
 900 voor een dorstige reiziger de stroom van een bron.
 Het is aangenaam geheel de dwang ontvlucht te zijn.
 Met zulke begroetende woorden eer ik hem.
 Afgunst zij afwezig¹⁰⁰. Want omvangrijk is de ellende,
 die wij voorheen leden. Kom nu, dierbaar hoofd, van deze wagen.
 905 Zet niet, heer, verwoester van Troje, je voet op de grond.
 Slavinnen, wat dralen jullie,
 aan wie deze taak is opgelegd,
 de grond met spreien te bedekken?
 910 Onmiddellijk moet de weg met purper bedekt zijn,
 opdat recht hem in een onverwacht huis brengt¹⁰¹.
 Verder zal zorg, die niet door slaap overwonnen wordt,
 rechtvaardig samen met de goden het beschorene uitvoeren.

Evenals Klytaimnestra's woorden getuigen Agamemnon's woorden niet van warmte jegens zijn vrouw.

Agamemnon

- Leda' s telg, wacht van mijn huis,
 915 je hebt gesproken, zoals past bij mijn afwezigheid.
 Je verhaal maakte je immers lang. Maar matige lof,
 dat moet als eergeschenk van anderen komen.
 Verder moet je me niet als een vrouw weelderig versieren
 of je op de grond werpen en als een barbaar
 920 mij toeroepen en maak mijn weg niet vol afgunst
 door hem te bedekken met kleden.
 De goden toch moet je daarmee eren
 Maar als sterveling kan ik absoluut niet zonder vrees
 op geborduurde kleden lopen.
 925 Ik zeg je mij als man, niet als god te eren.
 Zonder voetmatten en die geborduurde tapijten
 roept mijn roem het uit. Verstandig denken

is de grootste gift van de god. Wanneer iemand in geliefde voorspoed gestorven is, moet je hem prijzen.

930 Als ik in alles zo zal handelen, heb ik goede moed.

Klytaimnestra

Kom, zeg mij dit niet in strijd met je mening.

Agamemnon

Weet, dat ik mijn mening geen geweld aan zal doen.

Klytaimnestra

Zou jij in angst de goden de gelofte gedaan hebben dit zo te doen?

Agamemnon

Ja, als een ter zake kundige dit als taak genoemd zou hebben.

Klytaimnestra

935 Wat, denk je, had Priamos gedaan, als hij dit succes gehad had?

Agamemnon

Hij had zeker op geborduurde kleden gelopen.

Klytaimnestra

Schroom niet voor de afkeuring der mensen.

Agamemnon

Maar woorden door het volk geschreeuwd hebben veel macht.

Klytaimnestra

Wie niet benijd is, is niet benijdenswaardig.

Agamemnon

940 Het is echt niet eigen aan een vrouw te verlangen naar strijd.

Klytaimnestra

Wie voorspoedig is, past het ook overwonnen te worden.

Agamemnon

Eer jij dit werkelijk als een overwinning in de strijd?

Klytaimnestra

Gehoorzaam mij. Je bent winnaar, heus, als je je naar mij schikt.

Agamemnon

945 Welaan, als jou dat goed toeschijnt, dan wens ik, dat iemand mijn laarzen losmaakt, dienstig schoeisel van mijn voeten en dat geen afgunstig oog mij van verre treft, als ik op deze purperen tapijten van de goden stap.

Want het is een grote schande met je voeten je huis te ruineren,
als je zo je rijkdom en je voor zilver gekochte weefsels verkwist.
950 Zo ver dit. Breng genadig deze vreemdeling naar binnen.
Naar wie zachtmoedig heerst,
kijkt de god van verre welgezind,
want niemand draagt vrijwillig het slavenjuk.
Zij volgde mij als bloem, uit vele bezittingen gekozen,
955 een geschenk van het volk.
Maar omdat ik me heb laten dwingen hierin naar jou te luisteren,
zal ik het huis ingaan, terwijl ik de purperen kleden betreed.

In de volgende verzen loopt Agamemnon over de rode lopers heen naar het paleis en verdwijnt na vers 972 in het paleis. Cassandra blijft buiten op de wagen.

Klytaimnestra

De zee bestaat. Wie zal haar blussen?
Zij voedt het telkens vernieuwde sap van veel purper,
960 dat evenveel waard is als zilver, kleurstof van kleren.
Het huis staat te uwer dienste, heer, om samen met de goden
aan de kleden deel te hebben. Gebrek daaraan kent het huis niet.
Ik zou het betreden van vele kleden beloofd hebben,
als dat aan het huis in orakels geopperd was,
965 wanneer ik aan een beloning voor het redden van deze ziel zou
966 denken. Want wanneer de wortels bestaan, reikt het loof
naar het huis en spreidt het schaduw eroverheen tegen
de hondsster¹⁰². En nu u gekomen bent tot de haard in uw huis
geeft de hitte in de winter haar eigen komst aan,
970 maar wanneer Zeus uit een zure druif wijn maakt,
dan is opeens koude in huis,
wanneer de heer en meester thuis rond loopt.

(Agamemnon gaat zijn paleis in.)

Zeus, Zeus, u die vervulling schenkt, vervul mijn gebeden.

Zorgt u toch juist daarvoor, wat u gaat voltrekken.

Derde stasimon

- str.a
976 Waarom toch vliegt
voortdurend voor mijn voorspellend hart
dit schrikbeeld?
Zonder opdracht, zonder soldij voorspelt mijn lied en niet
980 gaat de onverschrokkenheid, die gemakkelijk overhaalt,
op de dierbare troon van mijn geest zitten
om het af te wijzen
als moeilijk te beoordelen dromen.
Er is een lange tijd <..
985 > voorbijgegaan,
sinds het scheepgaand leger
naar Troje is opgebroken.
- ant.str.a Met eigen ogen verneem ik
als getuige de terugkeer.
990 Mijn hart echter zingt binnen in mij
spontaan het lierloos treurlied van de Erinys,
terwijl ik geenszins de blijde onbevangenheid
van de hoop heb.
995 Mijn binnenste is echt niet dwaas,
mijn hart, dat bij mijn rechtvaardig middenrif
in volledige cirkels cirkelt.
Ik bid, dat dit in strijd met mijn verwachting
als waanideeën
1000 op niets uitloopt.

- str.b <Geloof me, uiterst onverzadelijk immers>¹⁰³
 is de grens van grote gezondheid. Want als buur
 duwt ziekte tegen de aangrenzende wand.
- 1005 En het lot van de mens stoot
 <.....>
 rechtuit koersend op een onzichtbare klip
 en onvoorzichtigheid werpt een deel
 ter bescherming van het verworven bezit
- 1010 overboord met een goed berekende slinger;
 niet gaat het hele huis onder,
 te vol van verzadiging
 en niet doet het de scheepsbuik in de zee zinken.
- 1015 Een grote gave van Zeus
 en een rijkelijke van de jaarlijkse voren
 vernietigt ziekte, die door honger is veroorzaakt.
- ant.str.b Het donker bloed, dat eens op aarde viel
 1020 bij het sterven voor de voeten van een man,
 wie kan dat weer door bezweringen oproepen?
 Zeus heeft ook degene, die die kunst verstond¹⁰⁴
 om de doden omhoog te brengen,
 niet zonder schade een halt toegeroepen.
- 1025 Als niet een aangewezen lot in opdracht van de goden
 een ander lot ervan weerhouden had
 meer te krijgen dan zijn deel,
 dan zou mijn hart mijn tong te snel af zijn¹⁰⁵
 en dit uitstorten,
- 1030 maar nu broemt het onder duisternis
 met pijn en zonder enige hoop ooit
 iets opportuuns te volbrengen,
 terwijl mijn hart geprikkeld wordt.

Exodos

Klytaimnestra komt naar buiten.

Klytaimnestra

- 1035 Begeef ook jij je naar binnen. Ik bedoel Cassandra.
 Omdat Zeus er in zijn genade voor gezorgd heeft,
 dat jij in dit huis deel hebt aan het wijwater
 geplaatst met vele slaven bij het altaar, dat het bezit beschermt,
 moet jij van deze wagen afkomen en niet hoogmoedig zijn.
- 1040 Men zegt immers, dat ook Alkmene's kind, eens verkocht,
 de dwang van slavenbrood verdroeg.
 Als dus de noodzaak van dit lot jou toevalt, is er veel reden
 heersers, die van oudsher rijk zijn, dankbaar te zijn. Want wie
 zonder het ooit verwacht te hebben goed geoogst hebben
- 1045 zijn voor hun slaven in alles wreed en strict

<.....>

Je hebt van ons gehoord precies, zoals het de gewoonte is.

Koor

(Kassandra zwijgt.)

Tot jou, ja, heeft ze haar duidelijke woorden gericht.
 Gegrepen binnen het jou beschoren net zul je wel luisteren,
 als je het zult doen. Misschien zul je het wel niet doen.

Klytaimnestra

- 1050 Maar als zij niet als een zwaluw is¹⁰⁶,
 in het bezit van een onverstaanbare barbaarse taal,
 dring ik met mijn woorden in haar geest door en overreed ik haar.

Koor

Volg. Ze zegt het beste van wat mogelijk is.
Gehoorzaam en verlaat deze zetel op de wagen.

Klytaimnestra

- 1055 Ik heb echt geen tijd om hier bij de deur te dralen,
want het kleinvee staat reeds klaar bij de haard
midden in het huis om als brandoffer te dienen:
nooit hadden we de hoop dit plezier te zullen beleven.
Maar jij, als je iets hiervan zult doen, haast je dan.
- 1060 Als je mijn woorden niet begrijpt en verstaat, dan moet je
in plaats van met je stem met je barbaarse hand een teken geven.

Koor

De vreemdelinge lijkt een doortastende tolk nodig te hebben.
Haar gedrag is als dat van een pas gevangen dier.

Klytaimnestra

- Ja werkelijk, ze is buiten zichzelf en luistert
- 1065 naar haar slechte inborst, omdat zij gekomen is
na een pas genomen stad verlaten te hebben en zij niet in staat is
het bit te dragen, voordat ze haar drift bloedig uitschuimt.
Ik zal niet meer woorden verspillen en mezelf te schande maken.

Koor

- Ik zal niet boos worden, want ik heb medelijden.
- 1070 Ga, arme, verlaat deze wagen.
Wijk voor deze noodzaak en neem het juk op je.

KASSANDRA-SCENE

str.1

Kassandra

Ach, ach, ach, ach. O. o, wee.
Apollo, Apollo.

Koor

Waarom heb jij die jammerklacht om Apollo aangeheven?

1075 Want niet is hij zo, dat hij een weeklager krijgt.

Kassandra

ant.1 Ach, ach, ach, ach. O, o. Wee.

Apollo, Apollo.

Koor

Zij roept weer klagend de god aan,
hoewel het hem geenszins past in klachten bij te staan.

Kassandra

str.2 Apollo, Apollo,
beschermheer der wegen, mijn Apollo. Gemakkelijk
hebt u mij ten tweede male in het verderf gestort ¹⁰⁷.

Koor

Zij lijkt over haar eigen ellende een orakel te zullen geven.
Het goddelijk blijft in haar binnenste, ook al is zij slavin.

ant.2 **Kassandra**

1085 Apollo, Apollo.

Beschermheer der wegen, mijn Apollo.

Ach, waarheen hebt u mij gebracht? Naar wat voor dak?

Koor

Naar dat van de Atriden. Als je dit niet doorhebt,
vertel ik het jou. En hiermee zul je geen leugens vertellen.

str.3 **Kassandra**

1090 Ach, ach. Een huis,
dat de goden haat en op de hoogte is van vele rampen,
waarbij verwanten gedood worden en hun vlees in stukken
gesneden, een mensenslachthuis en met bloed bespatte
bodem.

Koor

De vreemdelinge lijkt als een hond een goede neus te hebben
en zij zoekt wier bloedbad zij zal vinden.

ant.3

Kassandra

Ja, ik geloof deze bewijzen,
 1095 dat deze baby's slachtingen bewenen
 en hun vlees gebraden door hun vaders gegeten.

Koor

Waarlijk, we hadden van jouw zienersgave gehoord,
 maar we zoeken geen voorspellers.

Kassandra

str.4

Ach, wee, wee. Wat toch beraamt zij?

1101

Wat is dit voor ongehoord verdriet? Een grote,
 grote ramp bedenkt zij in dit huis,
 ondraaglijk voor vrienden, ongeneesbaar; en hulp
 is ververwijderd.

Koor

1105

Van die orakels ben ik niet op de hoogte,
 die andere wist ik, want heel de stad schreeuwt ze.

Kassandra

ant.4

O rampzalige, zul je dit uitvoeren?

Bij het reinigen met waswater van je man,
 die hetzelfde bed deelt, hoe zal ik het einde vertellen?

1110

Want spoedig zal dit gebeuren: zij strekt hand na hand uit,
 ze uitstrekkend.

Koor

Nog niet heb ik het begrepen. Want nu door haar raadsel
 ben ik radeloos, door haar duistere orakels.

Kassandra

He, hè, ach, ach, wat verschijnt hier?

1115

Soms een net van Hades?

Maar zijn vrouw is het met de medeschuldige aan zijn dood.
 Een voor het geslacht onverzoenlijke tweespalt
 moet jammeren om het offer, dat steniging verdient.

Koor

1120 Wat voor Erinys is dit, die jij beveelt over het huis
 luid te schreeuwen? Niet vrolijken mij haar woorden op.
 Naar mij hart is een krokoskleurige stroom van gal ¹⁰⁸
 gestormd, die ook voor wie in de strijd valt tegelijk
 ten einde gaat met de stralen van het ondergaande leven.
 Snel komt verderf.

Kassandra

ant.5 Ach, ach. Kijk, kijk. Houd bij de koe
 de stier weg. In een gewaad heeft ze hem gevangen
 en slaat hem met een list met zwarte hoorns.
 Hij valt in een kuip met water.
 Ik vertel je, wat er gebeurd is: een listige moord in bad.

Koor

1130 Ik zal wel niet beweren een uitstekend kenner van orakels
 te zijn, maar hierachter vermoed ik een ramp.
 Want wat voor goede tijding wordt van orakels
 aan mensen gestuurd? Door ellende immers
 brengt de spreekvaardigheid van orakelvertellers
 1135 angst om te leren kennen.

Kassandra

str.6 Ach, ach, rampspoedige lotgevallen van mij ongelukkige.
 Want ik verkondig mijn eigen leed, om eraan toe te voegen.
 Waartoe dan hebt mij, ongelukkige hierheen gebracht?
 Slechts toch om met hem te sterven? Natuurlijk!

Koor

1140 Jij bent een waanzinnige, door een god bezielde,
 en schreeuwt over jezelf een melodie
 zonder melodie, zoals een goudgele nachtgaal ¹⁰⁹
 onverzadigbaar in haar kreet, ach, door haar ongelukkig hart
 om Itus, Itus, zuchtend, een dood
 1145 geheel vervuld door ellende.

Kassandra

ant.6 Ach, ach, leven van de helder fluitende nachtegaal. Want om haar heen wierpen de goden een verenrijke gedaante en een aangenaam leven zonder reden tot weeklagen, maar mij blijft de dood door een tweesnijdend wapen.

Koor

1150 Vanwaar heb jij die op jou afgestormde, door de god gebrachte, dwaze verkondigingen van ellende en druk jij het angstaanjagende met onheilspellende klank uit in liederen en schrille melodieën?

1155 Waarvandaan heb jij de onheilvertellende grenzen van jouw voorspellende weg?

Kassandra

str.7 O, huwelijk, huwelijk van Paris, verderfelijk voor zij vrienden. O, vaderlijk drinkwater van de Skamander. Toen groeide ik aan uw oevers ongelukkig op door verzorging.

1160 Nu lijk ik weldra voorspellingen te zullen doen aan de Kookytos en de oevers van de Acheron.

Koor

Waarom zei je dit zeer doordringende woord?

Een jong leven kan het begrijpen.

1165 Ik ben getroffen door een bloederige beet doordat jij door je smartelijke lot klagend schreeuwt, hetgeen mij breekt om te horen.

Kassandra

ant.7 Ach, lijden, lijden van een stad die volledig ten onder is gegaan. Ach, offers van mijn vader voor de bolwerken, waarbij vele doden vielen onder het grasgrazend vee, want geen middel voorkwam dat de stad leed, precies zoals het dan moest.

1170

Ik zal weldra een warme bloedstraal op de grond werpen.

Koor

Dit zei je volgend op het voorgaande.
 En welke kwaad willende god,
 1175 die zeer zwaar op jou valt, zorgt ervoor,
 dat jij beklagenswaard leed bezingt, dat de dood brengt?
 Want over het einde ben ik radeloos.

Kassandra

Waarachtig het orakel zal niet meer,
 zoals een pasgehuwde bruid, vanuit haar sluiers kijken.
 1180 Maar helder lijkt het tegen zonsopkomst
 als een wind op te zullen steken, zodat een leed veel groter
 dan dit zich als een golf naar de stralen van de zon verheft.
 Ik zal niet meer vanuit raadsels vermanen.
 weest getuigen voor mij, wanneer ik onder uw begeleiding
 1185 een spoor volg van kwaad, dat al lang gedaan is.
 Nooit wordt dit huis verlaten door het koor,
 dat wel harmonieus is maar niet schoon klinkt.
 Ja werkelijk, met mensenbloed op, zodat het onverschrokken is,
 1190 blijft de schare, die moeilijk naar buiten te sturen is, in huis,
 de schare van de Erinyen¹¹⁰ van verwantschap.
 Ze zingen als lied, het huis belegerend, het verderf,
 dat het eerste begin was en beurtelings verafschuwen zij
 het onrecht jegens het bed van de broer, de betreder vijandig
 gezind. Heb ik gemist, of <raak> ik zoals een boogschutter?
 1195 Of ben ik een leugenvoorspellende bedelende zwetser?
 Leg eerst een eed af en dan een getuigenis daarvan, dat ik
 al lang vertelde fouten van dit huis ken.

Koor

En hoe kan de eerlijk gegeven verplichting van een eed

- redding brengen? Ik verbaas me echter over jou,
 1200 dat jij zo treffend vertelt over een vreemde stad
 die aan de andere kant van de zee ligt, alsof je ernaast stond.
Kassandra
 De ziener Apollo heeft mij aan deze taak gezet.
Koor
 1204 Toch niet door verlangen getroffen, hoewel hij een god is¹¹¹?
Kassandra
 1203 Voorheen schaamde ik me dit te zeggen.
Koor
 1205 Ja, een ieder pronkt meer in voorspoed.
Kassandra
 Maar als zeer heftig minnaar blies hij mij zijn gunst toe.
Koor
 Gingen jullie samen ook over tot het maken van kinderen?
Kassandra
 Ik heb gelogen, toen ik instemde met Apollo.
Koor
 Reeds door de bezielde vaardigheden genomen?
Kassandra
 1210 Reeds voorspelde ik alle leed aan de burgers.
Koor
 Hoe bleef je dan ongeschaad door de wrok van Apollo?
Kassandra
 Ik kon niemand van iets overtuigen, sinds ik die fout beging.
Koor
 Ons evenwel schijn je toe betrouwbare voorspellingen te doen.
Kassandra
 Ach, ach, o, o rampen.
 1215 Weer word ik opgejaagd door de verschrikkelijke inspanning
 van een juiste voorspelling, die mij met haar begin verwart.
 Zien jullie deze kinderen, die bij het huis zitten,
 lijkend op droomgestalten? Het is, alsof kinderen, gedood
 door hun verwanten, duidelijk hun handen gevuld hebben¹¹²
 1220 met vlees, het eten van eigen vlees en bloed en

- 1221 met de ingewanden samen met de darmen,
 1222 een beklagenswaardige last, waarvan de vader proefde.
 Ik zeg, dat derhalve een laffe leeuw¹¹³, het huis beherend, wreed
 tegen mijn gekomen heer, in diens bed zich vrij bewegend,
 1225 op straf zint.
 Want hij moet het juk van de slavernij dragen.
 Hij, de bevelhebber van de schepen en verwoester van Troje,
 weet niet wat voor tong van een gehate teef
 na een lang pleidooi gesproken te hebben
 1230 het doel van heimelijk verderf tot zijn ongeluk zal treffen.
 Welk gehaat beest kan ik haar noemen om doel te treffen?
 Zij durft het volgende: als vrouw is zij de moordenaar
 van een man. Een slang of een Skylla, die op de rotsen woont¹¹⁴,
 onheil der zeevaarders, een razende hellemoeder, die jegens haar
 1235 verwanten van een onverzoenlijke Ares blaakt? Hoe juichte zij
 1236 daarbij, de allesdurfster, precies zoals bij het keerpunt in de
 strijd¹¹⁵.
 1237 Zij schijnt blij te zijn met zijn redding, zijn
 terugkeer. En het maakt me niets uit, als ik jullie van een ding
 hiervan niet overtuig. Natuurlijk. Wat beschikt is, zal komen.
 1240 En jij zult spoedig als getuige klagend zeggen,
 dat ik maar een al te ware zieneres ben.

Koor

- Thyestes' maal van kindervlees heb ik wel begrepen
 en ik huiver en ben in de ban van angst,
 omdat ik werkelijk geenszins verzonnen dingen hoor.
 1245 Maar na het horen van de rest ren ik van de renbaan afgeraakt¹¹⁶.

Kassandra

Ik zeg, dat je Agamemnon' s dood zult aanschouwen.

Koor

Ongelukkige, houd je mond in eerbiedige stilte.

Kassandra

Maar geenszins leidt de geneesgod Apollo dit woord.

Koor

Niet, als die moord zal gebeuren, maar ik wens van niet.

Kassandra

1250 Jij bidt er wel tegen, maar hun gaat het ter harte hem te doden.

Koor

Door welke man wordt dat leed bereid?

Kassandra

Werkelijk, maar al te zeer heb jij mijn orakels niet begrepen.

Koor

Ja, ik heb de list van de moordenaar niet begrepen.

Kassandra

Ik versta maar al te goed de Griekse taal.

Koor

1255 Ook de Pythische orakels zijn Grieks, maar moeilijk te begrijpen.

Kassandra

Ach, ach. Wat voor vuur! En het komt op mij af.

O, o, o. Apollo Lukeios¹¹⁷, ach, ik, ik.

Die tweevoetige leeuwin slapend met een wolf

in afwezigheid van een edele leeuw, zal mij, de ongelukkige

1260 doden. Want bij het bereiden van een kruid

zal zij ook een straf voor mij in haar wrok aanbrengen.

Ze wet een zwaard voor haar man en daarbij bidt zij,

dat zij mij zal doden, omdat ik hierheen gebracht ben.

1265 Waarom dan houd ik ter bespotting van mijzelf
en deze scepter en zienersbanden om mijn nek?

(Tot staf en banden)

U zal ik in ruil voor mijn doodslot vernietigen.

Gaat naar de verdoemenis. Nu u gevallen bent, straf ik u zo.

(Ze trappelt erop.)

Zegent een andere ongeluksvrouw in plaats van mij.

Kijk, Apollo zelf ontdoet me

1270 van mijn orakelkleding en ziet hoe ik

ook in deze tooi zeer bespot word door vreemden

die tevens vijanden zijn. Hij zal zeker <.> En als een rondlopende

bedelaarster heb ik het verdragen, een landloopster,

rampzalig en verhongerend genoemd te worden.

1275 En nu heeft de Ziener mij, zijn zieneres geruïneerd

en naar zulk een doodslot gebracht.

In plaats van het vaderlijk altaar wacht mij het hakblok,
rood door het warme offerbloed als ik onthoofd zal zijn.

Heus, wij zullen niet ongewroken door de goden sterven.

1280 Want er zal een ander komen, die ons op zijn beurt wreekt,
een zoon die zijn moeder doodt, wreker van zijn vader.

Als zwerver op de vlucht verbannen uit dit land zal hij
terugkeren om voor zijn vrienden deze daden van verderf te be-

1290 sluiten. Want door de goden is de zware eed afgelegd, dat
zijn vader' s achteroverliggend lichaam hem terug zal brengen.

1285 Waarom dan zucht ik beklagenswaardige zo luid?

Sinds ik eens gezien heb, dat het de stad Troje
vergaan is zoals het haar vergaan is en zij die de stad namen
er zo vanaf komen in het oordeel van de goden,

1289 zal ik gaan en het offer beginnen en het verdragen te sterven.

1291 De poorten spreek ik toe als die van Hades
en ik bid een dodelijke klap te krijgen, opdat ik
zonder stuiptrekking deze ogen sluit, wanneer het bloed,
dat makkelijk de dood geeft, is weggestroomd.

Koor

1295 O vrouw, jij, die wel zeer ellendig maar ook zeer wijs bent,
jij bent zeer uitvoerig geweest. Maar als u werkelijk
uw eigen doodslot kent, waarom ga je dan als een door een god
gedreven koe vastberaden naar het altaar?

Kassandra

Vrienden, nee, ik kan er niet langer aan ontkomen.

Koor

1300 Maar het laatste moment wordt toch geëerd.

Kassandra

Die dag is gekomen. Ik zal weinig winnen door te vluchten.

Koor

Maar weet dat je standvastig bent vanuit een moedig hart.

Kassandra

Niemand van de goden luistert daarnaar.

Koor

Maar het geeft een mens toch genoeg roemvol te sterven.

Kassandra

1305 Vader, wee om u en uw edele kinderen.

Koor

Wat is er aan de hand? Welke angst keert je af?

Kassandra

Ach, ach.

Koor

Waarom riep je dat ach? Tenzij er in je geest een schrikbeeld is.

Kassandra

Het huis ademt een moord waarbij het bloed druipt.

Koor

1310 Zeker niet. Dit riekt naar offers bij de haard.

Kassandra

Een damp dringt door gelijk als vanuit een graf.

Koor

Niet spreek je van wierook voor het huis.

Kassandra

Welaan, ik zal gaan en in het huis zal men
mijn en Agamemnon's dood bewenen. Genoeg geleefd.

1315 O vreemdelingen.

Ik jammer echt niet als een vogel rond een struik uit angst¹¹⁸
maar opdat jullie na mijn dood voor mij van dit gedrag getuigen,
wanneer een vrouw in ruil voor mij, een vrouw, en een man
in ruil voor een man met een slechte vrouw zal sterven.

1320 Op het punt te sterven vraag ik dat gastgeschenk.

Koor

Ongelukkige, ik heb medelijden met jou om je beschoren dood.

Kassandra

Een keer nog wil ik een rede houden en een lijkklacht
om mijzelf. Ik bid tot de zon, tot zijn laatste licht,
dat mijn vijanden tegelijk door mijn wrekers gestraft

1325 worden voor de moord op mij,
een gedode slavin, een gemakkelijke prooi.

O menselijke zaken. Als ze goed gaan, vergelijkt men ze
waarschijnlijk met een schaduw. Als ze slecht gaan,
wist een natte spons met vegen de tekening uit.

1330 En dit bejammer ik veel meer dan het eerste.

Koor

Van voorspoed kunnen alle mensen
geen genoeg krijgen en niemand der gelukkigen
zegt daartegen nee en sluit het uit zijn huis
met deze woorden: "Kom niet meer binnen."

1335 En hem hier hebben het de gelukzaligen gegeven
de stad van Priamos in te nemen,

en hij is door de goden geëerd naar huis gekomen.

Als hij nu voor het bloed van vroegeren¹¹⁹

1340 gestraft zal worden en voor wie gedood is straf zal betalen
bestaande uit andere sterfgevallen¹²⁰,

wie van de mensen zal zich er dan nog wel op beroemen,
wanneer hij dit hoort, met een gelukkig lot geboren te zijn.

Agamemnon

Wee mij, ik ben van binnen doeltreffend getroffen.

Koor

Stil. Wie roept van een treffer, dat hij doeltreffend gewond is?

Agamemnon

1345 Wee mij, nog een keer. Een tweede treffer.

Koor

Door het klagen van de koning schijnt het werk mij toe geklaard .

Overleggen we om te zien, of er veilige plannen zijn.

- Ik vertel jullie mijn mening om namelijk de stedelingen
te hulp te roepen naar dit huis hier.

1350 - Mij schijnt het goed toe zo snel mogelijk naar binnen te stormen
en de daad te bewijzen met het pas getrokken zwaard.

- Ook ik deel die mening.

Ik stem ervoor iets te doen. Het is het moment om niet te talmen.

- Dat kunnen we zien. Want zij geven een voorspel

1355 alsof zij de stad tekens van heerschappij laten zien.

- Ja, want we talmen. Zij, die de reputatie van talmen als de grond treden, slapen niet met hun hand.
 - Ik weet niet door welk advies te geven ik de roos tref.
 Het is eigen aan wie handelt ook te besluiten wat hij moet doen.

- 1360 - Ook ik ben zo, omdat ik niet met woorden in staat ben de doden weer op te wekken.
 - Of zullen wij ons leven rekken en derhalve toegeven aan hen hier, schenders van het huis, als machthebbers?
 - Maar dat is niet uit te houden; het is beter te sterven.
 De dood immers is zachter dan de tirannie.
 - Zullen wij dan op grond van de tekenen, die van zijn klachten kwamen, voorspellen dat de man gestorven is?
 - Wanneer we het zeker weten, moet we het daarover hebben.
 Want raden is iets anders dan zeker weten.

- 1370 - Ik word in alle opzichten ertoe gebracht die mening bij te vallen, duidelijk te weten hoe Atreus' zoon het maakt.

Klytaimnestra

(Klytaimnestra verschijnt staand boven de lijken van haar twee slachtoffers. Het kan zijn dat ze op een ekkyklema (een verrijdbaar podium) naar buiten zijn gerold. De Grieken legden in vroege tijden de doden bij de deur.)

Hoewel ik voorheen veel gezegd heb met het oog op het moment, zal ik me niet schamen het tegendeel te zeggen.

- 1375 Want hoe kun je, wanneer je je vijanden vijandig behandelt, terwijl zij denken je vriend te zijn, een net spannen, dat hen
 1376 schaadt en te hoog is om erover heen te springen?
 Lang overwogen, maar toch eindelijk, is dit conflict van een langdurige twist tot mij gekomen.

Ik sta waar ik heb geslagen, bij wat ik heb gedaan.

- 1380 Zo heb ik gehandeld en niet zal ik het ontkennen, dat hij zijn doodslot niet ontvluchtte of zich ertegen beschermde.
 Een grenzeloos net, exact zoals van vissen, heb ik rondom hem aangebracht, een verderfelijke rijkdom van kleding.
 Ik sla hem twee keer en bij twee weeklachten liet hij ter plekke
 1385 zijn benen verslappen en terwijl hij gevallen is,

geef ik hem nog eens een derde klap, een gewijde dank
aan Zeus van de onderwereld, redder der doden¹²¹.

Zo, gevallen, worstelt hij in zijn eigen hart met de dood
en terwijl hij een snelle gulp bloed uitblaast

1390 bespat hij mij met donkere druppels bloedrood vocht
geenszins minder blij dan het gezaaide koren over de door Zeus
gegeven verkwikking bij het ontkiemen van het zaad.

Omdat dat zo is, zullen jullie, oudjes van de Argivers,
wel blij zijn, als jullie dat al zijn, en voeg ik er vervloekingen
1395 aan toe. Als het mogelijk was passend bij een dode
te plengen, zouden deze vervloekingen terecht, werkelijk meer
dan terecht zijn. Na een mengvat met zoveel vervloekte ellende
in huis gevuld te hebben drinkt hij die zelf uit na zijn komst.

Koor

1400 Wij staan verbaasd over je taal, hoe onverschrokken,
omdat jij bij een man een woord zo luid uit.

Klytaimnestra

Jullie stellen mij op de proef als een dwaze vrouw,
maar ik zeg het jullie, die het weten, zonder angst in mijn hart.
En of je me wilt prijzen of laken,
het is hetzelfde. Dit is Agamemnon, mijn man,
1405 een lijk, van deze rechterhand het werk,
vervaardigster van wat recht is. Zo is het.

Koor

Vrouw, wat voor verderfelijk
door de grond voortgebracht eten
of drinken uit het stromende zilt opgeweld heb jij genuttigd,
dat je dit offer op je hebt genomen en de vervloekingen
1410 door het volk geschreeuwd hebt weggegooid en weggesneden.
Je zult zonder stad zijn, geweldig gehaat door de burgers.

Klytaimnestra

Nu veroordeel je mij wel tot ballingschap uit de stad en dat ik
door de burgers gehaat word en door het volk vervloekt.
Maar toen verzetste je je helemaal niet tegen deze man,
1415 die zonder zich te bekommeren om het kleinvee, dat er

in overvloed was in de kudden rijk aan wol, zijn eigen kind offerde, als ging het om de dood van een stuk vee, een mij zeer geliefd kind, ter bezwering van de Thracische winden.

Had je hem niet uit dit land moeten verbannen als boete voor de bezoedeling? Maar nu jij mijn daden hoort, ben jij een harde rechter. Maar ik zeg je:

uit zulke dreigementen. Weet echter wel, dat ik gereed ben net zo te dreigen. Als een god het tegenovergestelde vervult,
1425 dan zul je leren, een late les dat wel, bezonnen te zijn.

Koor

U bent ambitieus,
en hoogmoedige woorden hebt u geschreeuwd.

Precies, zoals uw geest waanzinnig is
bij uw geluk, dat druipt van bloed,
schittert op uw ogen een traan van bloed.

Op uw beurt gestraft moet u nog, beroofd van vrienden,
1430 voor uw slag boeten met een slag.

Klytaimnestra

En daarom hoor jij nu mijn heilige eed:

Bij het Recht, dat voor mijn dochter in vervulling is gegaan,
bij Verderf en Wraakgodin, voor wie ik hem hier geslacht heb,
niet betreedt mijn verwachting het huis van schrik

1435 zolang als Aigisthos, zoals voorheen mij welgezind,
voor mij een vuur op mijn haardplaats zal branden.

Geveld ligt de schender van deze vrouw, de lieveling
van meisjes als Chryseïs aan de voet van Troje,
en hier ligt zijn krijgsgevangene en voorspelster

1440 en bedgenote, zijn orakelende, trouwe beddeelster,
die ook op de banken van zijn schip leefde.

Ongestraft hebben zij het beiden niet gedaan.

Want hij ligt zo en zij hier ligt als een zwaan

1445 na haar laatste dodenzang gezongen te hebben
als zijn minnares, want hij bracht haar naar mij

als een prikkelende toevoeging aan de weelde van mijn bed.

Koor

- str.a Ach, welk doodslot kan er spoedig komen
 zonder zware pijnen, zonder mij aan het bed te kluisteren
 1450 brengend de eeuwige slaap in ons,
 die geen einde kent, nu een zeer welgezinde
 wachter bedwongen is
 na veel te hebben doorgemaakt om een vrouw?
 Door een vrouw heeft hij zijn leven verloren.
- 1455 O waanzinnige Helena, jij,
 die in je eentje die vele, die zeer vele
 zielen te gronde hebt gericht aan de voet van Troje,
 Nu echter hebt u u getooid met de perfecte krans¹²²,
 die onvergetelijk is door bloed dat niet afgewassen is¹²³.
- 1460 Waarlijk, toen heerste in het huis Eris,
 ellende die de man bedwong.
- ant. a Godheid, u, die zich op het huis
 en beide Tantaliden¹²⁴ stort
 1470 en vanuit gelijkgezinde vrouwen¹²⁵ een macht uitoefent,
 die mijn hart verscheurt.
 Bij het lijk geposteerd
 als een gehate raaf beroemt zij zich
 vals een lied te zingen <....>
- Klytaimnestra**
- 1475 Ja, nu heb je van je lippen een juiste mening geuit,
 nu je de overmachtige godheid
 van dit geslacht noemt.
 Want door hem wordt een bloedlikkend verlangen
 in de onderbuik gevoed. Voordat het oude leed
 1480 gestild is, vloeit er nieuw bloed.

Koor

str. Werkelijk, u prijst een godheid,
 die voor dit huis groot en van zware wrok is,
 ach, ach, een kwade lofprijzing
 van een verderfelijk, onverzadelijk lot.

1485 O, o, door Zeus,
 de alschuldige aldoener. Want wat wordt er
 voor de stervelingen zonder Zeus voltrokken?
 Wat hiervan is niet door de god vervuld?
 Ach, ach, koning, koning,

1490 hoe moet ik u bewenen?
 Wat toch moet ik vanuit mijn bevriende inborst zeggen?
 U ligt in dit spinnennet
 en hebt door een goddeloze dood uw leven uitgeblazen.
 Wee mij, mij, u ligt op dit lage doodsbed

1495 door een listige dood bedwongen
 met een aan twee zijden snijdend wapen door een hand.

Klytaimnestra

Je verkondigt, dat dit mijn werk is,
 en bedenk daarbij maar niet,
 dat ik van Agamemnon de echtgenote ben.

1500 Want lijkend op de vrouw van deze dode
 heeft de oude, bittere wraakgeest
 van Atreus, de boosaardige tafelheer,
 deze volwassene als vergoeding
 voor de jonge kinderen betaald als extra offer.

Koor

1505 Dat jij geen schuld hebt aan deze moord,
 wie zal dat betuigen?
 Hoe kan dat ook? Van zijn vader' s zijde¹²⁶ zal wel
 een wraakgeest als helper komen.
 Zwarte Ares handelt gewelddadig
 met stromen verwant bloed,
 waarheen hij ook voortschrijdend straf zal geven

- voor het geronnen bloed van het kindermaal¹²⁷.
 Och, och, koning, koning,
 hoe moet ik u bewenen?
- 1515 wat toch moet ik vanuit mijn bevriende inborst zeggen?
 U ligt in dit spinnennet
 en hebt door een goddeloze dood uw leven uitgeblazen.
 Wee mij, mij, u ligt op dit lage doodsbed
 door een listige dood bedwongen
- 1520 met een aan twee zijden snijdend wapen door een hand.
Klytaimnestra
 Noch denk ik, dat hij een lage dood
 gekregen heeft <....>
 <.....>
 Want heeft niet ook hij een listig verderf
 dit huis bezorgd?
- 1525 Maar mijn kinderen van hem door mij opgevoed,
 de veel beweende Iphigeneia,
 heeft hij onwaardig behandeld en daarom
 ondergaat hij het verdiend en moet hij niet
 in Hades' huis een grote mond hebben,
 omdat hij met zijn door het zwaard toegebrachte dood
 geboet heeft juist voor dat, wat hij begonnen is.
- Koor**
- 1530 Beroofd van de vindingrijke gedachten van mijn geest,
 weet ik mij geen raad,
 waarheen ik mij moet wenden, nu het huis valt.
 Ik vrees dit bloederige regengedreun,
 dat het huis doet wankelen, want de motregen houdt op.
- 1535 Het recht wordt gewet voor een andere daad van schade
 op andere wetstenen van het lot.
 Ach aarde, aarde, had u me maar ontvangen
 voordat ik gezien had, hoe hij hier een slaappleats bezit,
- 1540 die uit een zilverwandig bad bestaat. Wie is het,
 die hem zal begraven? Wie, die om hem zal rouwen?
 Zult u dit soms durven doen? Na uw eigen man

1545 vermoord te hebben om hem wenen?
 En voor zijn ziel een onaangename dienst
 in ruil voor zijn machtige daden ten onrechte vervullen?
 Wie zal, wanneer hij een grafrede
 1550 om de goddelijke man met tranen uit,
 met een oprechte geest zijn werk doen?

Klytaimnestra

Niet hoor jij je om die zorg te bekommeren.
 Door ons is hij gesneuveld,
 gestorven en wij zullen hem begraven
 niet onder geweeklaag van mensen uit zijn huis.
 1555 Maar Iphigeneia zal zoals het hoort
 hem als haar vader hartelijk
 verwelkomen bij de snelstromende
 rivier der smarten¹²⁸; zij zal haar hand
 om hem heen slaan en hem kussen.

Koor

ant.1560 Verwijt komt hier in antwoord op verwijt.
 Ze zijn moeilijk te beoordelen.
 Geplunderd wordt wie plundert en gestraft wie doodt.
 Zolang Zeus op zijn troon zit,
 blijft het wet, dat de dader lijdt. Want dat is gebruik.
 1565 Wie zal wel het zaad van de vloeken uit het huis verbannen?
 Het geslacht zit vast aan verderf.

Klytaimnestra

Met recht heb je je tot deze orakelspreuk gewend.
 Ik dan wil met de god van de Pleistheniden¹²⁹
 een verdrag sluiten: dat ik hierin berust,
 1570 hoewel het moeilijk te verdragen is, maar dat hij
 uit dit huis vertrekt
 en een ander geslacht
 met verwantenmoord verwoest.
 In het bezit van een klein deel van mijn bezittingen

1575 is ieder ding voor mij voldoende, wanneer ik de onder ons
moordende waanzin van het huis heb afgenomen.

Aigisthos

O lieflijk licht van de wraakbrengende dag.
Eindelijk zal ik nu wel zeggen, dat de goden als wrekers
der mensen van boven toezien op de smarten van de aarde,
1580 nu ik gezien heb, hoe deze man in het geweeftde gewaad
van de wraakgodinnen ligt, hetgeen mij pleziert,
boetend voor de listen van de hand van zijn vader.
Want toen Atreus, de vader van hem daar, over dit land heerste,
verdreef hij Thyestes, mijn vader, om het duidelijk te zeggen,
1585 en zijn eigen broer, toen zijn macht betwist was,
uit de stad en het huis.
En door als smekeling van de haard terug te keren
vond hij voor zich een zeker lot,
zodat hij niet door zijn dood ter plekke de vloer van zijn vader
1590 met zijn bloed bevlekte. Als onthaal gaf zijn goddeloze vader
Atreus, meer vol ijver dan uit vriendschap,
terwijl hij de indruk wekte vrolijk een slachtdag te houden,
mijn vader een maal van kindervlees.
De voeten en vingereinden van de handen hield hij van boven
1595 verborgen voor de disgenoten, die ieder apart zaten en Thyestes
1596 nam onmiddellijk onherkenbare stukken vlees zonder het
door te hebben en at een verdorven maal, zoals je ziet,
voor het geslacht. En toen hij vervolgens de ongelukkige daad
bemerkt had, brak hij in gejammer uit en viel achterover
1600 het slagervlees uitbrakend. Een ondraaglijk doodslot wenste hij
de Pelopiden toe, terwijl hij samen met de vervloeking
de tafel omtrapte. Dat zo heel het geslacht van Pleisthenes
omkwam. Daarom kun je hem hier gesneuveld zien.
En ik heb als aanstichter van deze moord het recht aan mijn zij.
1605 Want als derde kind verdreef hij mij <.....> samen met mijn
ongelukkige vader, toen ik nog klein was, in de luiers.
Toen ik opgegroeid was, heeft het Recht mij weer teruggebracht

en ik heb deze man geraakt zonder in zijn huis te zijn
door iedere list van het slechte plan te beramen.

1610 Zo is het dan ook voor mij mooi om te sterven,
nu ik hem in de netten van het recht gezien heb.

Koor

Aigisthos, wanneer u overmoedig bent bij ellende, heb ik geen
respect voor u. U zegt deze man met opzet vermoord te hebben
en in uw eentje tot deze jammerlijke moord besloten te hebben.

1615 Niet denk ik, dat uw hoofd -weet dat wel- zal ontkomen aan
1616 door het volk uitgestoten vervloekingen, die tot steniging leiden.

Aigisthos

Jij zegt dat, terwijl jij beneden aan een roeispaan zit
en terwijl degenen op de stuurbanken de macht hebben?

1620 Als oude man zul je leren, dat het voor iemand op die leeftijd
zwaar is te leren, wanneer het bevolen is bezonnen te zijn.
Want boeien en pijn van de honger zijn bij uitstek geneesheren
van de geest om ook de ouderdom een lesje te leren.
Zie je dit niet? Je hebt toch ogen? Trap niet tegen de prikkels
opdat u niet door te slaan pijn lijdt.

Koor

1625 Heb jij, een wijf, gewacht op hen die uit de strijd kwamen?
En als thuisblijver het bed van een kerel geschonden en tegelijk
voor een veldheer, een vent, het doodslot beraamd?

Aigisthos

Die woorden zijn voor jou het begin van gehuil.
Want jij hebt een tong tegengesteld aan die van Orpheus.

1630 Hij leidde een ieder met het genoeg, dat van zijn stem kwam.
Maar jij prikkelt een ieder met je onnozele gekef en toch
zul jij je laten leiden. Overwonnen zul jij tammer blijken.

Koor

Alsof u ooit mijn heerser der Argivers zult zijn,
u die het niet waagde met eigen hand dit werk te doen,

1635 nadat u voor hem het doodslot had beraamd.

Aigisthos

Ja, het misleiden was duidelijk de vrouwenrol,
want als oude vijand was ik verdacht.

Maar met zijn vermogen zal ik trachten de burgers te besturen.

1640 Wie zich niet schikt zal ik trachten onder een zwaar juk
te brengen, zeker niet als een paard dat in de strengen loopt
en wild van gerst is, maar honger die hem gehaat zal zijn en
in de duisternis bij hem zal wonen, zal hem murw aanschouwen.

Koor

1645 Waarom heb jij dan niet met je slechte ziel deze man
zelf gedood, maar deed een vrouw dat samen met jou,
zij, een bevelking van land en inheemse goden?

(ter zijde)

Orestes, weet dat wel, aanschouwt ergens het licht,
opdat hij hierheen teruggekeerd door een goedgunstig lot
voor hen beiden hier een overmachtige moordenaar wordt.

Aigisthos

Van plan dit te doen en te zeggen zul je spoedig je lesje leren.

Koor

1650 Wel dan, dierbare krijgers, dit werk is niet ver.

Aigisthos

Wel dan, een ieder moet het zwaard trekken en gereed maken.

Koor

Ook ik heb de hand aan het gevest en weiger niet te sterven.

Aigisthos

Wij accepteren je belofte. Wij verwelkomen, wat er gebeurt.

Klytaimnestra

1655 Laten wij geenszins, liefste man, nog meer kwaad begaan.
Ook dit is veel om te oogsten, een ongelukkige oogst,
want er is voldoende leed. Bezoedelen we ons niet met bloed.
Grijsaards gaat naar huis, voordat jullie iets doen en dat bezuren.
Omdat we dit gedaan hebben, moeten we het bekrachtigen.

Als dit genoeg ellende voor jou is, zullen we dat
verwelkomen,

- 1660 rampzalig getroffen als wij zijn door de zware hoof van het lot.
1661 Zo luidt het woord van een vrouw, als iemand dat wil weten.

Aigisthos

Maar het is ongehoord, dat zij zo de bloemen van een dwaze
tong plukken en zulke woorden uiten, het lot op de proef
stellend en geen verstandige mening hebben en de heerser
brutaliseren.

Koor

- 1665 Dit kan geen eigenschap van Argivers zijn: een laf man vleien.

Aigisthos

Ik zal je in latere dagen nog achterna komen.

Koor

Niet, als het lot Orestes hierheen op zijn weg leidt.

Aigisthos

Ik weet, dat mensen in ballingschap zich voeden met hoop.

Koor

Doe maar, gedij maar door het recht te bezoedelen, nu dat kan.

Aigisthos

- 1670 Weet dat je mij boete zult betalen wegens deze dwaasheid.

Koor

Poch maar gerust, zoals een haan bij een hen.

Klytaimnestra

Bekommer je niet om dat dwaze geblaf. Jij en ik
zullen beiden als meesters van dit huis het goed regelen.

BIBLIOGRAFIE

- Denniston J.D. en Page D., *Aeschylus Agamemnon*, Clarendon Press, 1957
- dr.Eykman J.C.B., *Aischulos, Oresteia, Agamemnon, De Eumeniden, Het Dodenoffer*
- Groeneboom P., *Aeschylus' Agamemnon*, A.M.Hakkert, Amsterdam 1966
- Hammond N.G.L. en Scullard H.H., *The Oxford Classical Dictionary*, Clarendon Press, Oxford, 1970, 2e druk
- Herington C.J., *Aeschylus in Sicily*, *Journal of Hellenic studies* 87 (1967), p.74-85
- Hunger H. *Lexikon der griechischen und römischen Mythologie*, RoRoRo, 1969, 6e druk
- Jens, W., *Strukturgesetze der frühen griechischen tragödie, Wege zu Aischylos*, p.86-103, *Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt* 1974, Band LXXXVII
- Kitto H.D.F., *Greek Tragedy*, Methuen London and New York, 1961, 3e druk
- Lesky A., *Die griechische Tragödie*, Alfred Kröner Verlag Stuttgart, 1968 4e druk
- Page D., *Aeschyli septem quae supersunt tragoedias*, O.C.T., 1972
- Rabel R.J., *The lost children of The Oresteia*, *Eranos* 82, p.211-215
- Rose H.J., *A commentary on the surviving plays of Aeschylus*, Noord-Hollandsche Uitgeversmaatschappij Amsterdam, deel LXIV, no.2, 1958
- Schadewaldt von, W., *Ursprung und frühe Entwicklung der Attischen Tragödie*, 1971, *Wege zu Aischylos*, W.B., Darmstadt, 1974
- Tracy S.V., *The beaconfire in the Agamemnon*, *Classical Quarterly* 36, p.257-260
- Werner O. *Aischylos, Tragödien und Fragmente*, Tusculum Bücherei, 1980, 3e druk
- Wilamowitz-Moellendorf, *Ursprung der Tragödie. Aischylos 1912, Wege zu Aischylos*, Band I, *Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt* 1974

¹ Pindaros Pyth.III.71

² Athenaios, IX 402 b.

³ W.B.Stanford, 1938.

⁴ Het beroemde fragment uit De Danaïden over het huwelijk van hemel en aarde toont gelijkenis met een fragment van Empedokles. Apollo's verwarrende biologische theorie in de Eumeniden (658 ff.: de moeder verwekt het kind niet) is een discussie-thema bij 4 Italiaanse filosofen in het midden van de 5e eeuw. In de Prometheus speelt het getal een belangrijke rol,

hetgeen aan de Pythagoraiers doet denken.

⁵ 600-570.

⁶ Herodotos V.67.

⁷ Adrastos was met 6 andere legerleiders naar Thebe getrokken om zijn schoonzoon Polyneikes de macht terug te geven. Het leger werd daar afgeweerd. De legerleiders met uitzondering van Adrastos sneuvelden.

⁸ De algemeen geldende lezing luidt, dat Artemis het leger der Grieken in Aulis tegenhield door een windstilte, omdat Agamemnon gestraft moest worden voor een vergrijp tegen haar. Het nadeel van de traditionele lezing is dat de reden van Iphigeneia's dood los staat van de daimon die het Atriden huis, de daimon die uiteindelijk leidt tot de ondergang van dat huis tot en met Agamemnon, Klytaimnestra en Aigisthos. Binnen dit geheel ligt ook als onontkoombaar de oorlog tegen Troje, waar veel onschuldig bloed vergoten zal worden, zoals het bloed van het ongeborn jong van de haas, die de adelaars doden. Zo past de reden, waarom Iphigeneia geofferd wordt en die Aischylos hier introduceert, wel binnen het lot van het Atridenhuis en blijft de handeling zich als een inwendige eenheid ontwikkelen.

⁹ cf.Cho.461; zie ook Zeven tegen Thebe 646.

¹⁰ vgl. Od.4.524 ff.

¹¹ Bedoeld worden de gewone sterren.

¹² Bedoeld zijn vooral de Pleiaden, maar ook andere, zoals Arcturus (de Beer) en Sirius (de Hondster). Wanneer deze gesternten opgaan of ondergaan met de zon betekent dat, dat er een nieuw seizoen aankomt.

¹³Klytaimnestra kijkt uit naar Agamemnons thuiskomst, omdat ze vol angst is wegens haar liaison met Aigisthos en omdat ze wegens Iphigeneia wraak wil nemen.

¹⁴ Voor het publiek van 458 heeft dit signaal, dat de overwinning van de Grieken en de inname van Troje aankondigde, ook een negatieve bijmaak gehad: het zal de Atheners zeker herinnerd hebben aan de tweede inname van Athene in 480 door de Perzische commandant Mardonios, die door vuursignalen deze inname aan Xerxes in Sardis liet berichten. Zie verder noot vs.281.

¹⁵ Het beeld is ontleend aan een spel, waarbij de stukken

verzet werden overeenkomstig het aantal ogen dat je met dobbelstenen wierp. Bij 3 x 6 won je zonder meer. De dans van de wachter is het gevolg van het succes van Agamemnon. De wachter hoopt nu op de beloning van zijn diensten: het deelhebben aan de feestvreugde.

¹⁶ De Grieken kenden geen groter, zwaarder dier dan de os. Met deze uitspraak wordt bedoeld, dat de wachter een goede reden had te zwijgen.

¹⁷ In deze vergelijking nemen de Atriden telkens een andere positie in. Eerst worden ze vergeleken met gieren, die om het verlies van hun kinderen (vs.50) krijsen. Deze kinderen staan voor Helena die door Paris geschaakt is. In het verloop van de vergelijking stuurt een god op de schender van van het gierenest (= Paris) een Erinyes. Hiermee worden dezelfde Atriden bedoeld. Verder heeft de vermelding van de Atriden in vs.60 nog een andere associatie juist door de wijze van vermelding. Ze worden in 60 niet Atriden of Atreus'zonen maar Atreus' kinderen genoemd. Deze aanduiding komt in de Oresteia verder niet voor en is verder zeldzaam. Zeker kleeft aan dit "kinderen van Atreus" een associatie met de verloren kinderen van de gieren in 50 en kondigt al het verloren gaan van de Atriden aan. Zo blijkt Menelaos in 624 f. verloren op zee en zal Agamemnon door Klytaimnestra gedood worden, als overtreder doordat hij hun kind Iphigeneia heeft geofferd (1417 en 1432) en door Aigisthos, omdat Atreus, Agamemnons vader, Thyestes kinderen gedood heeft (1219 en 1593).

¹⁸¹⁸¹⁸¹⁸ ¹⁸ De binding gieren-Atriden wordt versterkt door het woord "bed", een term die niet i.v.m. gieren gebruikt wordt, maar wel in geval van mensen en zeker wanneer het e Atriden betreft. In hun geval doet het denken aan overspel. Het verdriet en tengevolge daarvan het verlangen naar wraak drijft hen van huis, terwijl dat bij Agamemnon uiteindelijk gepaard gaat met verdriet om zijn kind Iphigeneia.

¹⁹ Het is niet helemaal duidelijk, waarom juist van deze 3 goden gesproken wordt. Van Zeus kan gezegd worden, dat hij god van het hemelruim is en dat ieder onrecht in dit ruim onder zijn jurisdictie valt. Pan is een god, die van woeste plaatsen

houdt. Hij is de god van de wouden en weiden en wegens de woestenij waarin de vogels leven, zou deze misdaad tot zijn interessegebied kunnen horen. Apollo kan zich in dit geval misschien alleen maar betrokken tonen, omdat hij de god van de voorspelling is: vogelvluchten werden als voortekenen geduid.

²⁰ Het hemelruim is het domein van de goden, waarin ook vogels dus vreemden zijn en derhalve onder de hoede van de goden vallen.

²¹ Voordat Helena met Menelaos was getrouwd, had zij als echtgenoot Theseus gehad. Volgens de Attische overlevering is Helena op vroege leeftijd door Theseus en Peirithoos ontvoerd en naar Aphidnai in Attika gebracht. Later als Theseus met Peirithoos in de onderwereld is, wordt ze door haar broers de Dioskouren (Kastor en Pollux) bevrijd en naar Sparta gebracht.

²² Het is onduidelijk van welk voorbereidend offer gesproken wordt. Hier zou sprake kunnen zijn van de offers, die het huwelijk van Paris en Helena voorafgaan, maar volgens de traditie is dat huwelijk voorafgegaan aan de Trojaanse oorlog. Een andere mogelijkheid is, dat deze offers spreekwoordelijk moeten worden opgevat: gevechten die voorafgaan aan de uiteindelijke inname van Troje. Dit laatste lijkt mij hier het meest aannemelijk.

²³ Het koor weet ook niet hoe de toestand is, maar wel dat de loop der gebeurtenissen niet veranderd kan worden.

²⁴ Bedoeld is wijn.

²⁵ Aischylos zal waarschijnlijk geloofd hebben, dat merg als sap door de botten gepompt werd en dat dit proces de groei van jongeren begeleidde.

²⁶ Dit vers doet denken aan het raadsel, dat de Sphinx Oidipous voorlegde: "Wat gaat 's ochtends op vier voeten, 's middags op twee en 's avonds op drie?". Oidipous gaf het juiste antwoord: "De mens."

²⁷ Bedoeld worden hier de goden, die hun heiligdom bij de deur en op de markt hebben.

²⁸ Het koor was ooggetuige van de gebeurtenissen en wegens zijn hoge leeftijd kan het zijn toehoorders overreden.

²⁹ Bedoeld worden de zee-arend en de visarend adelaar.

³⁰ Dit is de rechterhand en die is van goede voorbetekenis.

³¹ Hier wordt erop gezinspeeld, dat de haas al bijna ontsnapt was. Als beeld stelt de haas Troje voor dat zwanger is van mensen. Ook de Trojanen dachten bij het wegzeilen der Grieken gered te zijn, maar werden tenslotte toch de prooi van de Grieken.

³² Kalchas.

³³ In de traditie staat Agamemnon bekend als de oppercommandant, opvliegend, ijdel, zelfzuchtig en Menelaos als ondergeschikte commandant, bescheiden. Menelaos is in het algemeen minder dominant dan Agamemnon, zoals men ook de visarend adelaar inferieur achtte aan de zee-arend.

³⁴ Kalchas spreekt hier in het praesens, omdat hij de toekomst al als vervuld voor zich ziet.

³⁵ De adelaars waren aan Zeus gewijd en zoals honden de mensen dienen, dienden de adelaars Zeus.

³⁶ Er zijn aanwijzingen, dat hazen met Artemis verbonden waren. Te Brauron, waar jonge meisjes in de cultus van Artemis ingewijd werden zijn votiefbeeldjes gevonden van een jong meisje met een haas in de armen.

³⁷ Oorspronkelijk was Paiëoon de stamvader van het ras der artsen en later werd hij met Apollo vereenzelvigd. Hier wordt hij aangeroepen om een naderend onheil preventief te genezen en als broer van Artemis is hij daarvoor de aangewezen persoon. Naast Apollo werden ook nog Athene en Zeus met Paiaan vereenzelvigd.

³⁸ Het eerste offer was de zwangere haas. Iphigeneia was het tweede offer. Normaal wordt het vlees van het offerdier onder begeleiding van een fluit opgegeten. Dat was bij Iphigeneia natuurlijk niet het geval. Het zou fout zijn het offer van Iphigeneia niet karakteristiek voor Artemis te noemen. Zo waren ooit jonge Atheense meisjes aan Artemis van Brauron geofferd. Ook te Patras kende Artemis ooit een jaarlijks offer van de mooiste jongen en het mooiste meisje.

³⁹ Natuurlijk als deel van de vervloeking van de familie.

⁴⁰ Ouranos was samen met Gaia stamvader van het latere godengeslacht. Hij heeft zijn kinderen bij Gaia, n.l. de Hekatoncheiren en de Kuklopen, opgesloten in de Tartaros.

Gaia overreedt haar zoon Kronos de strijd aan te gaan met zijn vader en geeft Kronos een sikkel. Wanneer Ouranos weer met Gaia wil vrijen, castreert Kronos zijn vader en verovert de heerschappij.

⁴¹ Kronos is op zijn beurt weer uit de macht ontzet. Hij at al zijn kinderen bij Rhea op. Rhea redde de jongste, Zeus. Wanneer Zeus volwassen is, dwingt hij zijn vader zijn zusters en broers uit te braken en verdrijft hem naar de Tartaros. Later maakt hij Kronos tot heerser van de eilanden van de gelukzaligen in de onderwereld.

⁴² Agamemnon.

⁴³ Dit in tegenstelling met de Ilias (A.106), waar Agamemnon tegen Kalchas uitvaart, omdat deze hem ervan beschuldigt Apollo vertoornd te hebben door diens priester zijn dochter niet terug te hebben gegeven maar de man kwaad uit het kamp gejaagd te hebben met als gevolg dat de Grieken door Apollo met de pest gestraft worden.

⁴⁴ Het getij van de Eurupos was berucht.

⁴⁵ De Strymon is een rivier in Thracië. De winden die daarvandaan komen, staan bekend als gure noordenwinden.

⁴⁶ Op zoek naar eten.

⁴⁷ Onduidelijk is om welke woede het gaat. Er zijn twee mogelijkheden: 1. de woede die ontstaat, wanneer Agamemnon weigert; die woede is dan rechtvaardig, omdat de wil van de god vervuld moet worden; 2. de woede, die ontstaan is door het lange wachten, waarvoor zich nu een oplossing aandient. Mij lijkt de eerste verklaring de meest voor de hand liggende.

⁴⁸ Aan Artemis Agrotera werd een geit geofferd. Het slachtoffer moest zo boven het altaar gehouden worden, dat het bloed erop viel (vgl Eur.El.813: Denniston)

⁴⁹ De schoonheid van een persoon wordt wel vaker met kunst vergeleken, meestal met een beeld (Eur.Hec.560, Plato, Charm.-154c).

⁵⁰ Aan het eind van een maal werden drie plengoffers gebracht: aan Zeus en Hera, of de Olympische goden in het algemeen, aan de heroën en aan Zeus Sooter (de Redder; hier dus met tragisch-ironische bijmaak). Bij het derde plengoffer

werd een paian aangeheven en daarna begon het drinkgelag.

⁵¹ De betekenis van 248 krijgt met het verloop van deze strofe steeds een ander betekenis. In eerste instantie wordt het vermoeden gewekt, dat het koor het hier heeft over het offer van Iphigeneia. Het koor zou dat niet gezien hebben. Dit zou bevreemdend zijn, omdat in 104 door het koor de indruk wordt gewekt getuige te zijn geweest. Het antwoord van dit probleem ligt in het tweede deel van vs 248: door de woorden "noch vertel ik het" geeft het toch te kennen het gezien te hebben, maar het niet te willen vertellen, zoals mensen bij traumatische ervaringen wel vaker doen. Vers 249 doet dan ook in eerste instantie vermoeden dat er gunstig vaarweer is ontstaan na het offer. In vss.250-1 wordt duidelijk dat de betekenis van 248 naar hetgeen vervolgens is gebeurd, verschuift, waarvan het koor inderdaad geen getuige is geweest. De verzen 250-1 lijken zich eerst te betrekken op de Trojanen, die samen met Paris als medeschuldigen aan de Trojaanse oorlog door leed hebben geleerd. In vss.251-2 blijkt ook de betekenis van 250-1 zich te verplaatsen naar iets dat nog later ligt, waarvan het koor geen getuige kan zijn geweest, omdat het nog niet gebeurd is. Men moet niet te vroeg treuren, In deze woorden voel je al een voorafspiegeling van wat zal gebeuren met Agamemnon en waarmee het koor niet blij is. Zo wordt uiteindelijk de volle betekenis van vs.249 duidelijk: na het offer van Iphigeneia is er gunstig weer gekomen, de Trojanen zijn gestraft, en met Agamemnon zal het slecht aflopen. Het niet willen zien van wat er uiteindelijk zal gebeuren laat het koor zien door zich op de onmiddellijke toekomst te richten, die in ieder geval hopelijk wel voorspoed zal brengen: de komst van Agamemnon. Wie er met het bolwerk bedoeld wordt is niet geheel duidelijk. Het koor duidt het aan met het aanwijzend voornaamwoord "dit". Het gebruik van dit voornaamwoord is vaak een verwijzing naar de spreker, de ik-figuur (vgl. het Nederlandse "deze jongen hier"). In ons geval zou dat het koor zijn. En inderdaad is het koor trouw aan de koning zoals uit de woorden van de laatste strofe moge blijken. Maar het koor kan ook gewezen hebben naar Klytaimnestra, die nog steeds op het

toneel staat en tot wie het zich in de volgende regels wendt. De inhoud van 256-7 zou dan ironisch zijn. Het is in de tragedie niet de gewoonte een persoon die voor het eerst in de handeling betrokken wordt zonder vooraanduiding daarin te betrekken. De eerdere poging van het koor in 83 ff. kun je in dit verband vergeten omdat die poging op niets was uitgelopen.

⁵² Het is onduidelijk om welk spreekwoord het hier gaat. Wel is duidelijk, dat de nacht Klytaimnestra een goed tijding heeft gebracht en dat zij wenst dat de dag dat ook doet. Uit deze woorden blijkt, dat in de ogen van de Griek de nacht als oorprong van de dag geldt en derhalve spreken Grieken altijd van nacht en dag, dit in tegenstelling tot ons: dag en nacht.

⁵³ Dromen komen n.l. op vleugels. De gedachte aan dromen heeft het koor de woorden "ongevleugelde tijding" in de mond gegeven, waarbij ongevleugeld de betekenis "onuitgesproken" heeft. Alleen als in deze kontekst "onuitgesproken" de betekenis "verzonnen" heeft, is de irritatie van Klytaimnestra in de volgende regel begrijpelijk. Het koor zou dan suggereren, dat Klytaimnestra iets verzonnen had, zoals kleine kinderen wel meer doen.

⁵⁴ Herodotos (IX,3) vertelt al, dat Mardonios hoopte door vuursignalen aan koning Xerxes de tweede inname van Athene te kunnen berichten via de eilanden. De weg, die hier het vuursignaal aflegt is het Idagebergte-Lemnos-Athos-Euboia-Boiotië-de Kithairon-de Isthmus-de Arachnaiosberg. De afstand tussen het Athosgebergte en het Makistosgebergte op Euboia is te groot voor één vuursignaal. De weg van het signaal vanuit Troje naar Argos is waarschijnlijk dezelfde weg als die van het vuursignaal van Mardonios naar Xerxes, maar dan in omgekeerde volgorde. Het doel van het teken is in beide gevallen hetzelfde: de aankondiging van de inname van een grote stad. Het ligt dus voor de hand, dat Aischylos zich hier heeft laten inspireren door Mardonios'seinen, te meer omdat wij verder van geen dergelijke berichtingswijze uit die tijd weten en omdat de dichter hier een Perzisch woord gebruikt uit de koeriersdienst van de Perzen: angaros pur = ren-/seinvuur.

⁵⁵ Sophokles (fr.216N) spreekt van een Zeus van de Athos.

⁵⁶ Waarschijnlijk is hier een stuk van de tekst weggefallen. Misschien is in het verdwenen stuk wel een station tussen het Athosgebergte en de Makistos genoemd, zodat de overbrugde afstand aannemelijker is.

⁵⁷ Of de berg Makistos op Euboia ligt, is niet zeker.

⁵⁸ Het Messapiosgebergte ligt in de buurt van Anthedon. Het is genoemd naar de held Messapos.

⁵⁹ Dit ligt in het grensgebied van Korinthe en heet tegenwoordig Vulidsmeni.

⁶⁰ Klytaimnestra denkt hier aan een echte fakkelrace, waarbij het overwinnende team zijn overwinning dankt aan zowel de eerste als laatste loper. Dergelijke fakkelraces vonden plaats te Athene ter ere van Hephaistos (Hephaistos wordt overigens ook door Klytaimnestra in het begin van haar rede genoemd.) en verder ter ere van Athene, Prometheus, de Thracische maangodin Bendis en Pan. De overwinning in deze kontekst bestaat uit het feit, dat het vuursignaal te Argos gekomen was. In deze kontekst moet niet zozeer gedacht worden aan de Perzische koeriersdienst, waarbij de ene loper aan de andere een bericht of opdracht doorgaf.

⁶¹ Klytaimnestra vertelt niet voor de tweede keer het verhaal van de signalen, maar schildert de ingenomen stad.

⁶² Bij een normale bezetting weet iedere soldaat via een biljet, wanneer zijn beurt om te eten is.

⁶³ Ze zijn gelukkig, voor zover als ze zonder onderbreking comfortabel kunnen slapen.

⁶⁴ Het koor denkt hier aan de gesneuvelden voor Troje, Klytaimnestra natuurlijk aan de wreed geofferde Iphigeneia.

⁶⁵ Met deze onverwachte rampen bedoelt Klytaimnestra haar wraak op Agamemnon. De wraak zal in ieder geval onverwacht zijn voor de koning. Als Klytaimnestra haar dochter niet wreekt, zal het verdriet en daarmee de toorn van Iphigeneia weer tot leven komen.

⁶⁶ Ze hoopt, dat het leger goed thuis zal komen. Dat zal voor haar het grote genot van de wraak betekenen.

⁶⁷ Natuurlijk de Trojanen.

⁶⁸ In het geval van Paris zijn dit gastvrijheid en

huwelijksrecht.

⁶⁹ Paris is door Overreding op grond van een besluit van Verblindings gedwongen. Hij is een hulpeloos slachtoffer van de omstandigheden: Troje is te trots, te rijk geworden. Recht is uit het gezichtsveld verdwenen. Paris is degene, die uiteindelijk alle grenzen overschrijdt. De zonden van zijn voorouders komen op zijn hoofd terecht.

⁷⁰ Slecht brons werd bij gebruik zwart, doordat het met lood vermengd was. Zo wordt ook van een slecht man, naarmate het leven verder gaat, het slechte duidelijker.

⁷¹ Dit betekent, dat hij het onhaalbare najaagt, dat wat aan de andere zijde ligt van wat hem toekomt.

⁷² Een belangrijke vernieuwing is, dat de Atriden samen zouden wonen.

⁷³ Ooit bewaakte Python, een draak, te Delphi het orakel van zijn moeder Gaia (Aarde). Apollo doodde hem en heette daardoor Pythisce heer.

⁷⁴ In de Ilias (I vs.44ff) veroorzaakte Apollo met zijn pijlschoten in het kamp der Grieken de pest. Koning Agamemnon had namelijk zijn priester Chryses smadelijk uit het Griekse legerkamp weggestuurd. Op verzoek van die priester strafte Apollo de Grieken met de pest.

⁷⁵ De Skamander was een rivier bij Troje.

⁷⁶ Hermes was bode der goden.

⁷⁷ Van de heroën wordt gezegd, dat zij als beelden het leger begeleidden.

⁷⁸ Er staan zetels voor het paleis (cf. Hom. Od. 3, vs. 406 ff.: ..zette Nestor zich neer op een der gladgepolijste banken van wit marmer, die stonden voor de hoge deuren...)

⁷⁹ Welke goden dit zijn is onbekend, maar het is wel een bekend fenomeen, dat bij de deur, die aan de oostkant was, godebeelden stonden.

⁸⁰ Bedoeld is Zeus'bliksem.

⁸¹ Ze verloren zowel het geroofde (Helena) als de stad.

⁸² Vrouwen hadden de slechte naam om tijdens de afwezigheid van hun man in de voorraadkamers te zitten. Deze kamers werden dan ook bij afwezigheid van de heer verzegeld. Gedoeld wordt hier natuurlijk op het zegel van de kuisheid-

gordel.

⁸³ Klytaimnestra wil haar bewering met andere mannen noch positieve noch negatieve ervaringen gehad te hebben onderstrepen door (bewust?) een verkeerde beeldspraak te gebruiken. IJzer nl. hard je door het na het verhit te hebben onder te dompelen in water, maar brons maak je juist op die wijze zachter. Hieruit blijkt eens te meer de doortraptheid van Klytaimnestra.

⁸⁴ Deze zin is een understatement: "Dit mag je toch wel op zijn minst van een adellijke dame verwachten." De zin is een verdediging tegen het te verwachten verwijt, dat zij als vrouw zich lof toezwaait.

⁸⁵ De zweep wordt gezien als oorzaak van tweevoudig leed, van zowel prive als openbaar leed.

⁸⁶ Dit is de wervelwind.

⁸⁷ De storm wordt hier met een herder vergeleken.

⁸⁸ Iphigeneia.

⁸⁹ Vergelijk vers 188 e.v.

⁹⁰ Diegenen, die te oud waren om te strijden.

⁹¹ Aigisthos.

⁹² Op zich is het niet arrogant, dat Agamemnon zegt, dat de goden met hem Troje vernietigd hebben, maar wel dat hij zich niet een secundaire rol toeschrijft.

⁹³ Maar wel door wapens ten beste gegeven.

⁹⁴ Bij stemmingen plaatste men de stemsteentjes in twee urnen, een van vrijspraak en een van veroordeling.

⁹⁵ Normaal werd met de ondergang van de Pleiaden het begin van november bedoeld. Volgens de traditie viel Troje echter in de vroege zomer. Hier moet door deze aanduiding verondersteld worden, dat het nacht is.

⁹⁶ vgl. 489 ff. en 783 ff.

⁹⁷ Geryon was een reus met drie lichamen (of soms met drie hoofden). Hij is door Herakles in het verre westen gedood, toen hij diens kudde als tiende opdracht van Eurystheus haalde, uit Epiros of Erythea, of Spanje.

⁹⁸ Een koning werd in een grote tumulus begraven.

⁹⁹ Volgens andere lezingen heeft Elektra haar broer Orestes

naar Strofios laten brengen, toen Agamemnon door Klytaimnestra gedood was.

¹⁰⁰ Voor het geval dat zij hem te uitbundig zou prijzen.

¹⁰¹ Voor Klytaimnestra heeft dit natuurlijk een tweede betekenis. Agamemnon zal in zijn eigen huis gestraft worden en Agamemnon verwacht dat natuurlijk niet.

¹⁰² De heer des huizes wordt door Klytaimnestra als een verlichting brengende faktor gezien. In de winter brengt hij warmte en in de zomer verkoeling.

¹⁰³ De strofe is zeer corrupt. Een vers ontbreekt. De samenhang is zeer los.

¹⁰⁴ Bedoeld is Asklepios, zoon van Apollo en Koronis, die Hippolytos weer tot leven wekte. Hij werd door Zeus met de bliksem gestraft.

¹⁰⁵ De tong zou de woorden van een man moeten controleren. Als de emoties echter te sterk zijn, is het hart te snel.

¹⁰⁶ De taal van de niet-Grieken werd vergeleken met het geluid van een zwaluw.

¹⁰⁷ Zie voor de eerste keer vs. 1202 e.v.

¹⁰⁸ Reeds bij Hippokrates kan men lezen dat ziekte veroorzaakt wordt, doordat gal en slijm het bloed binnendringen. Gal veroorzaakt een dodelijke kilte bij hen, die door vrees of een dodelijke slag getroffen zijn.

¹⁰⁹ Prokne was de dochter van Pandion, de koning van Athene. Zij trouwde met Thereus, Pandions bondgenoot. Thereus verkracht zijn schoonzuster Philomela. Beide zusters doden Itus, Thereus' en Prokne's zoon en maken hem tot eten voor Thereus. Deze vervolgt beide zusters, maar Zeus vernadert allen in vogels. Prokne, de nachtegaal roept zonder ophouden om Itus.

¹¹⁰ De Erinyen zoeken wraak voor de gewelddadige dood van de leden van deze familie (Atreus, Thyestes).

¹¹¹ Apollo had de gewoonte om zijn favorieten orakelkracht te geven (Linus, Daphne).

¹¹² Vergelijk vs.1090 e.v.

¹¹³ Een leeuw was niet het zinbeeld van moed maar van wreedheid.

¹¹⁴ Skylla is een zeemonster, dat met de Charybdis een

zeeëngte verspert. De Charybdis zuigt drie keer per dag het zeewater op en stoot het dan met luid gebrul uit. Aan de andere kant van de engte bedreigt Skyla, een ondiep met 6 koppen en 12 voeten, de voorbijvarende zeelui.

¹¹⁵ Verwijst naar het gebed in 973 e.v.

¹¹⁶ Tast ik in het duister. Dit is een bekende beeldspraak van de renbaan.

¹¹⁷ Bijnaam van Apollo als lichtgod.

¹¹⁸ In die struik wordt zijn nest verondersteld.

¹¹⁹ Bedoeld zijn de kinderen van Thyestes.

¹²⁰ Bedoeld zijn Klytaimnestra en Aigisthos.

¹²¹ Toespeling op de gewoonte om bij de maaltijd het derde plengoffer aan Zeus Soter te brengen. Hades geldt als Soter, omdat hij de doden veilig onder zijn hoede heeft.

¹²² De dood van Agamemnon.

¹²³ Het offer van Iphigeneia.

¹²⁴ Menelaos en Agamemnon.

¹²⁵ Helena en Klytaimnestra.

¹²⁶ Atreus.

¹²⁷ De kinderen van Thyestes.

¹²⁸ De Kookutos.

¹²⁹ Pleisthenes is de zoon van Atreus en de vader van Agamemnon.